

Listy

Ročník 22
Cena 30 Kč / 1,20 €

6
2015

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Martin Guzi – Fico a Smer odmietajú kontrolu • Soňa Gabzdilová – Nemecká menšina na Slovensku po februári 1948 (I. časť) • Jiří Jindra – Čeští vědci na Slovensku: Fyzika a astronomie • Monika Pulišová – Marián Škorvaga - slovenský herec a grafik • Beata Grünmannová – Majster alkohol a démon pasivity vo finále Anasoftu 15 • Stanislav Brouček – Česko-slovenská hranice v príbězích Jany Bratinkové • Ivana Poláková – MUDr. Ivan Hálek - rodoľub veľkého formátu • Miro Pograd – Japonské leto, Izu a výstup na horu Fudži • Miroslav Meňhart – Zdravá strava: ako a kde začať? (II. časť) • Zuzana Štancelová – Anetta Kubalová, reportérka, spravodajka, dramaturgyňa a moderátorka Českej televízie • Helena Nosková – Pražská konferencia stredoškolákov • Jakub Dzimko – Slováci vo svete • Monika Pulišová – Samko Tále • Ľuboslav Moza – Umelecké prekvapenie (Ako sa povie „americký sen“ po slovensky?) • Príloha Študentské listy (I – IV)

Slovenské programy v júni a júli 2015

Dokumentačné a muzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR
a Galerie Artem z Bratislavy
Vás srdečne pozývajú na vernisáž výstavy obrazov

Barbary Prešinskej a Petera Hargaša
ART IS ALWAYS YOUNG
Praha, Galéria DNM, Vocelova 602/3
19. júna 2015 18.00

Vernisáž uvedie riaditeľ Galerie Artem PhDr. Ľuboslav Moza.
Výstava potrvá výnimočne aj cez letné mesiace,
uskutoční sa vďaka finančnej podpore MK ČR a Magistrátu hl. m. Prahy

Domus
DOKUMENTAČNÉ A MUZEJNÉ STŘEDISKO
SLOVÁKŮ V ČESKÉ REPUBLICE

Barbara Prešinská a Peter Hargaš predstavia osobitú vzorku z tvorby, ktorá ctí kontinuitu, rozvíja hodnoty a usiluje sa budovať nové.

Barbara Prešinská vstupuje do výtvarného života s veľkými ambíciami. Je to predovšetkým jej vlastný, osobitý vzťah k svetu, ktorý reprezentuje cez výnimočný talent vo svojej tvorbe. Autorka prešla mnohými zaujímavosťami súčasného výtvarného školenia. Jej maľba však stavia na kresliarskom základe, istote a citlivej práci s farbou. Je senzitívnou tlmočnicou krásy. A pocitov. Aj jej obrazy vnímame všetkými zmyslami.

Peter Hargaš je zrelým výtvarníkom, ktorý má za sebou veľmi pestrý vývoj. Vychádzal zo snahy dať ľuďom to videné a krásne, čo dokáže pretlmočiť v obrazovej ploche. Vystavuje obrazy s charakteristikou impresionizmu. Téma: civilizmus, architektúra, žáner tvoria základ výrazu jeho obrazov. Kúsky úprimnosti a naivizmu. Sila farby a hľadanie elegancie. To sú spoločné znaky autorovej tvorby, ktoré v týchto rokoch prežíva svoje dobré obdobie.

24. júna – 27. júla 2015
ALBÍN BRUNOVSKÝ (1935–1997) – grafické dílo.
POCTA IVANU PANENKOVI (1934–2013),
sběrateli umění a příteli grafiků.
Galerie Holar, Smetanovo nábřeží 6, Praha 1
Sdružení českých umělců grafiků HOLLAR
ve spolupráci s Domus SM v ČR, pozvánka na str. 3.

Programy DOMUS SM v ČR sa konajú vďaka finančnej podpore MK ČR a MŠMT ČR.

Domus
DOKUMENTAČNÉ A MUZEJNÉ STŘEDISKO
SLOVÁKŮ V ČESKÉ REPUBLICE

**PRA
PRA
PRA
PRA** **HA
GUE
GA
G**

KS KLUB
SLOVENSKEJ
KULTURY

Slovo redaktora

Majster Jan Hus

Začalo sa to ako krásna rozprávka. Vnučka českého kráľa Jana Luxemburského a českej kráľovnej Elišky Přemyslovny, dcéra cisára Karla IV. a jeho štvrtej manželky Alžbety Pomoranskej, známa v histórii ako Anna Česká, sa stala manželkou anglického kráľa Richarda II. Plantageneta a bola anglickou kráľovnou. Hoci zomrela ako 28-ročná, bola známa svojou láskavosťou a nazývaná Annou Dobrotivou. Stala sa aj prirodzeným duchovným putom medzi Anglickom a českými krajinami. Do Čiech prúdila anglická kultúra a vzdelanosť. Úzke boli kontakty medzi učencami, ku ktorým patrila Jan Hus z Husinca, narodený približne roku 1370. Tento rímskokatolícky kňaz, vysokoškolský pedagóg na pražskej univerzite a náboženský mysliteľ sa stal podobne ako anglický reformátor John Wycliffe kritikom rímskokatolíckej cirkvi a stredovekých spoločenských poriadkov. Vďaka plynulým duchovným kontaktom dobre poznal Wycliffovo učenie a stal sa spolu s ním jedným z prvých európskych reformátorov cirkvi. V rokoch 1408–1410 bol rektorom pražskej univerzity a verejne kritizoval mravný úpadok cirkvi. Do roku 1412 sa Hus pridáva Wycliffovho učenia, ktoré rozvíja a aplikuje na domáce pomery. Po roku 1412 sa obracia ku Korune českej s reformným programom. Sleduje záujmy ľudu, zdôrazňuje morálnu kvalifikáciu tých, ktorí vládnu a spravujú majetok. V popredí jeho záujmu stojí pravda: „Protož věrný křesťane, hledej pravdu, slyš pravdu, uč se pravdě, miluj pravdu, prav pravdu, drž pravdu, braň pravdy až do smrti, neb pravda tě vysvobodí...“ Hus vedel, že pravda a pravdivé výroky sú nutné v každodennom živote. Ak sa objavujú výroky lživé alebo len zavádzajúce, nie je možné dorozumenie medzi ľuďmi, o spoločnosti ani nehovoriac. Preto jeho učenie je aktuálne dnes, práve tak ako bolo aktuálne v stredoveku. Majster Jan Hus neodvolal pravdu a skončil na kostnickej hranici 6. 7. 1415. Počas svojho života neovplyvnil Slovensko tak ako Čechy a nemecké krajiny, kde našiel svojich nasledovníkov – reformátorov Luthera, Kalvína, Zwingliho... Tým viac mnohých z nás dnes jeho učenie oslovuje.

Helena Nosková, jún 2015

OBSAH

Fico a Smer odmietajú kontrolu	2
<i>Martin Guzi</i>	
Nemecká menšina na Slovensku po februári 1948 (I. časť)	4
<i>Soňa Gabzdilová</i>	
Čeští vedci na Slovensku: Fyzika a astronómia	7
<i>Jiří Jindra</i>	
Marián Škorvaga - slovenský herec a grafik	9
<i>Monika Pulíšová</i>	
Majster alkohol a démon pasivity vo finále Anasoftu 15	11
<i>Beata Grünmannová</i>	
Česko-slovenská hranice v príbehoch Jany Bratinkové	12
<i>Stanislav Brouček</i>	
MUDr. Ivan Hálek - rodolub veľkého formátu	14
<i>Ivana Poláková</i>	
Japonské leto, Izu a výstup na horu Fudži	17
<i>Miro Pograd</i>	
Zdravá strava: ako a kde začať? (II. časť)	19
<i>Miroslav Meňhart</i>	
Anetta Kubalová, reportérka, spravodajka, dramaturgyňa a moderátorka Českej televízie	20
<i>Zuzana Štancelová</i>	
XII. Pražská konferencia stredoškôľakov	22
<i>Helena Nosková</i>	
Slováci vo svete	23
<i>Jakub Dzimko</i>	
Samko Tále	25
<i>Monika Pulíšová</i>	
Umelecké prekvapenie (Ako sa povie „americký sen“ po slovensky?)	26
<i>Luboslav Moza</i>	
Príloha Študentské listy (I – IV)	

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou • Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 6/2015 pripravili: Šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia Ing. Eva Zajíčková, CSc., tel.: 272 911 893, Mgr. Zuzana Štancelová, tel.: 607 237 093 • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič • e-mail: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz, anazuz.s@volny.cz, vlado.stancel@volny.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Slovensko-česká spoločnosť, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR • DTP: studio Franklin • Tlač: tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 8. 6. 2015 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY - Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213-0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 Euro • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a čísle účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS v ČR, SČS a KSK • Obálka: Kristína Honzčírková - Príbeh Jan Hus

Okrídlené dôveruj, ale preveruj v prípade Roberta Fica a vlády Smeru-SD neplatí. Aspoň tak si to predstavuje samotný Fico. Ako inak si vysvetliť jeho slová, že miera sebareflexie je v strane Smer-SD nastavená tak vysoko, že pokiaľ ide o prípadné zlyhania, ani nepotrebuje kontrolné orgány (TA3). Ak vám vláda a moc udrú do hlavy, nemôže sa to prejaviť inak. Fico slovami o tom, že kontrolné orgány jeho vláda nepotrebuje, komentoval voľbu predsedu Najvyššieho kontrolného úradu (NKÚ). Hoci po voľbách v roku 2012 predseda vlády a líder Smeru verejne na tlačovej besede vyhlásil, že post šéfa NKÚ patrí opozícii, a on to rešpektuje, jeho strana nebola schopná tri roky štyrikrát po sebe podporiť opozičného kandidáta do čela úradu. Fico chcel najprv jednotu opozície, a keď prišla, beztak si vybral podľa seba a zvolil si človeka, ktorý reprezentuje jediného opozičného poslanca – predsedu rozpadnutej SDKÚ-DS Pavla Freša.

Podme poporiadku. Bývalý predseda NKÚ Ján Jasovský, ktorý do úradu nastúpil z kresla poslanca HZDS počas druhej vlády Mikuláša Dzurindu, mal vo funkcii skončiť vo februári 2012. V marci sa však konali predčasné parlamentné voľby, ktoré jednoznačne vyhrala so ziskom 44,4 percenta hlasov strana Smer. Fico ako nový premiér pri preberaní moci vyhlásil, že post predsedu NKÚ ponechá opozícii, ktorá bude môcť na tento post nominovať svojho kandidáta. V rokoch 2012 až 2013 sa uskutočnili v parlamente štyri neúspešné voľby. Po dvakrát neuspeli kandidáti SaS Kamil Krnáč a Vladimír

Kuffa odpovedal, že premiér napriek všetkému zotrval v manželstve, čo je pre neho to najpodstatnejšie. Kuffa rovnako odporúčal homosexuálom lekára, keďže podľa neho ide o chorobu. Kvasnička sa zasa preslávila ako umelec a asi jediný z poslancov v ére moderného slovenského parlamentarizmu, ktorý takmer v každom svojom vystúpení recituje básne a cituje z kníh, básň zložil napríklad aj niekdajšej ministerke zdravotníctva Zuzane Zvolenskej. Nominácia Crkoňovej teda strácala na vážnosti s ohľadom na to, kto jej kandidatúru predložil. Plus, keďže Crkoňová pracovala pre ministra Smeru ako trojka na ministerstve, po ministrovi a štátnom tajomníkovi, Fico by ťažko jej zvolenie vydával za opozičné. Osobne by som to nazval zastieracím manévrom, bola jednoducho do počtu. Mitríkova kandidatúra je z iného súdka. SDKÚ-DS skončila. Formálne síce existuje, ale po minuloročnej vlne odchodov v strane zostali iba dvaja poslanci – šéf Pavol Frešo a Ľudovít Kaník. Kaník s Mitríkovou nomináciou nesúhlasil, založil v strane platformu a s najväčšou pravdepodobnosťou počas leta zo strany odíde. V štyroch prieskumoch po sebe SDKÚ-DS získala menej ako tri percentá. Frešo teda nemal čo stratiť a využil príležitosť na jeden z posledných politických obchodov. Možno mu Smer, respektíve vláda alebo oligarchovia prihodia kšeft na bratislavskej župe, keďže funkcia predsedu Bratislavského samosprávneho kraja je to posledné relevantné, čo mu zostalo. SDKÚ-DS sa tiež borí s množstvom dlhov, uvidíme, aká bude likvidácia strany. V každom prípade, Fico ešte v roku 2013 spomínal, že ak sa opozícia

Fico a Smer odmietajú kontrolu

Klimeš. Liberálom patrilo obsadenie postu na základe opozičných dohôd, podľa ktorých si opozícia rozdelila nominácie vo vedení parlamentu a ďalších funkciách, ktoré im po voľbách prislúchali. Ešte v roku 2013 predseda parlamentu Pavol Paška vyhlásil piatu voľbu, ktorá sa nakoniec neuskutočnila. Strany Ľudovej platformy, SDKÚ, KDH a Most-Híd nominovali prokurátora Maroša Žilinku, ktorý bol v minulosti štátnym tajomníkom rezortu vnútra za Daniela Lipšica. Ľudová platforma vtedy požadovala verejnú voľbu, čo však Smer odmietol, a tak Žilinku stiahla.

Fico sa netajil tým, že liberálom by nezvolil nikoho. Nového predsedu NKÚ mala podľa neho nominovať „štandardná“ politická strana. Smer zmenil taktiku, Pavol Paška prestal vyhlasovať nové voľby, hoci to podľa rokovacieho poriadku parlamentu mal robiť s tým, že najprv má opozícia rokovať so Smerom a až keď nájdu vhodného kandidáta, tak voľby vypíše. Je jasné, že by sa vám veľmi ťažko uchádzalo o niečo, čo neexistuje, ale Smer, Paška a Fico to videli inak. Ubehli tri roky a Smer si začal uvedomovať, že ak do konca volebného obdobia nestihne zvoliť nového šéfa NKÚ, koleduje si o riadne fiasko. Nový predseda parlamentu Peter Pellegrini teda vyhlásil na májovú schôdzu parlamentu voľbu predsedu NKÚ. Hoci niekoľko týždňov bol ohlasovaný ako jediný kandidát Maroš Žilinka, ktorého nomináciu podpísalo 60 opozičných poslancov zo 67, prekvapivo na poslednú chvíľu pribudli ďalší dvaja kandidáti – bývalý šéf SIS, exprimátor Spišskej Novej Vsi a niekdajší poslanec SDKÚ-DS Karol Mitrík, ktorého navrhol šéf končiacej SDKÚ-DS Pavol Frešo a Henrieta Crkoňová, bývalá kvestorka Univerzity Palackého v Olomouci a šéfkla služobného úradu rezortu školstva za Dušana Čaploviča. Tú nominovali poslanec za OĽaNO Štefan Kuffa a dnes už bývalý člen poslaneckého klubu KDH Marián Kvasnička. Kuffa, ktorý je známy svojou prostorekosťou a náboženským fanatizmom, už som Smerom hlasoval viackrát. V parlamente napríklad zdôvodňoval, že v prezidentských voľbách podporí Fica, lebo Andrej Kiska sa rozviedol, čo správny kresťan nerobí. Na otázku, či mu nevadia Ficove milenky,

nevie do posledného muža zjednotiť za jedným kandidátom, vedel by si predstaviť v čele úradu bývalých odborníkov z opozičných radov. Menoval bývalého šéfa Štatistického úradu SR Petra Macha, bývalého predsedu Úradu pre verejné obstarávanie Bélu Angyala či - niekdajšieho riaditeľa SIS Karola Mitríka.

Mitrík, ktorý má 69 rokov, má za sebou viacero šrámov. Opozícia mu vyčítala, že ako riaditeľ SIS nezbavil mlčanlivosti hlavných aktérov služby z kauzy Gorila a aj výpoveď na špeciálnom súde v kauze košického viceprimátora Eugena Čuňa. Ten čelil obvineniu z brania úplatku, Mitríkove svedectvo mu malo zaručiť alibi. Súd však Mitríkovu výpoveď označil za nedôveryhodnú.

Pokiaľ ide o Mitríkovu odbornosť, na finančnom výbore všetkých rozosmial, keď pri vypočúvaní kandidátov opisoval, ako zefektívni chod úradu. Do služobných automobilov NKÚ by dal namontovať GPS a pracovníci by museli svoju činnosť zaznamenávať do elektronického diára. Áno, presne toto spasí NKÚ, keď 20 služobných Fabií bude mať GPS a zamestnanci budú pod elektronickým dozorom. Už len z toho titulu by ma prekvapilo, ak by Mitrík úrad rozhybal a postavil sa nekompromisne do boja proti plytvaniu so štátnymi peniazmi.

Smer sa teda rozhodoval, či zvoliť opozičného kandidáta Maroša Žilinku, ktorého navrhol KDH a zo 67 opozičných poslancov jeho nomináciu podpísalo 60 zákonodarcov. Alebo sa prikloní k nikoho nezastupujúcemu Mitríkovi, alebo Crkoňovej.

Hádate správne, Smer zvolil Mitríka, za ktorého s najväčšou pravdepodobnosťou v tajnom hlasovaní hlasovalo 81 poslancov Smeru a Frešo. Žilinka dostal 54 hlasov opozičných poslancov a Crkoňová päť.

Premiér, ktorý opäť raz ukázal, že rozkazuje nielen vláde ale aj opozícii, si nenechal ujsť príležitosť zaperliť a ponížiť politických súperov. „Toto je kandidát opozície čistý ako božie oko. Ja už nepoznám čistejšieho opozičného kandidáta,“ komentoval zvolenie Mitríka Fico. To, že Mitríka navrhol a volil iba jeden opozičný poslanec, mu neprekáža. Vládna strana podľa premiéra nepredložila vlastného

kandidáta, ale rešpektovala návrhové právo opozície. Voľbu šéfa NKÚ Fico zároveň označil za prehru opozície. „Päťdesiatštyri hlasov opozície, to je jednoducho veľké zlyhanie. Opäť sa ukázalo, že opozícia nie je schopná ani sa len zaktivizovať, prísť na to hlasovanie a dať hlasy tomu, komu podpísali,“ komentoval výsledok Maroša Žilinku. Za Žilinku podľa Fica nehlasoval Smer preto, lebo „sa mal stať politickým nástrojom v rukách opozície“.

Predseda vlády a Smeru tak po ikstýkrát potvrdil, že pokiaľ vládne, pravidlá určuje on – a tie pravidlá sa môžu meniť v čase podľa toho, ako mu vyhovuje. Zhrňme si to. Fico po voľbách v marci 2012 verejne deklaroval, že post predsedu NKÚ prináleží opozícii. Potom štyrikrát nepodporil jediného opozičného kandidáta. Aby si nakoniec vybral toho svojho. A ešte to otrieskal opozíciou o hlavu. A zašpuntoval to výrokom, že Smer je tak dokonalý, že kontrolné orgány ani nepotrebuje.

Fico v minulosti pri kauze prenájmu budovy Daňového úradu v Košiciach označil vtedajšiu premiérku Ivetu Radičovú za najväčšiu podvodníčku v histórii slovenskej politiky. Nevie, aké označenie by líder Smeru zvolil sám na seba, ak by svoje kroky posudzoval rovnakým metrom ako činy iných.

Martin Guzi, novinár

Odteraz už všetko bude v poriadku. Odstránili sme vám kontrolné orgány.

Sdružení českých umělců grafických HOLLAR ve spolupráci se SM DOMUS a EX TEMPORE s. r. o. dovoluje si Vás pozvat na zahájení výstavy, která se koná pod záštitou J. E. pana Petra Weissse, velvyslance Slovenské republiky v Praze

Albín (1935–1997) Brunovský Grafické dílo

Pocta Ivanu (1934–2013) Panenkovi sběrateli umění a příteli grafiků

ve středu 24. června 2015 v 17 hodin

Výstavu zahájí **Pavel PIEKAR**, předseda SČUG HOLLAR
Úvodní slovo pronese **akad. malíř Vladimír SUCHÁNEK**, kurátor výstavy
V programu vystoupí **Václav FIKRLE**, recitace a **Jan PAULÍK**, kytara

Galerie Hollar, Smetanovo nábřeží 6, 110 00 Praha 1

VÝSTAVA POTRVÁ DO 19. 7. 2015 OTEVŘENO DENNĚ 10–12/13–18 MIMO PONDĚLÍ

Všechna vystavená díla pocházejí ze sbírek RNDr. Ivana Panenky

Doprovodný program výstavy:

Ve středu 1. července 2015 v 17 hodin beseda s českým sběratelem a přítelem obou protagonistů RNDr. Karlem Žižkovským a s dcerou Ivana Panenky paní MUDr. Ivanou Ondráčkovou. Uvádí Vladimír Suchánek.

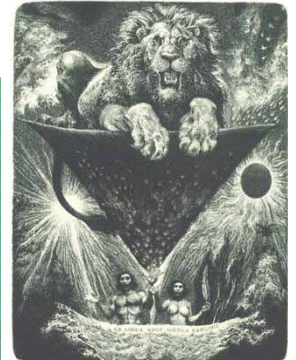

Albín Brunovský se narodil 25. prosince 1935 v Zohori. Studoval na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě u profesora Vincenta Hložníka. Svůj profesionální umělecký život zasvětil především volné grafice, malbě a ilustraci. Kromě toho se stal vyhledávaným tvůrcem exlibris, poštovních známek a autorem československých bankovek. Za své dílo byl v roce 1981 oceněn titulem národní umělec. Jako pedagog působil dlouhá léta na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě a vychoval celou řadu úspěšných umělců. Zemřel 20. ledna 1997 v Bratislavě.

RNDr. Ivan Panenka se narodil 10. 5. 1934 v Senici. Studoval na Karlově univerzitě v Praze a na Vojenské technické akademii v Brně. Stal se významným slovenským meteorologem a hydrologem, v devadesátých letech předsedal Slovenské meteorologické společnosti při Slovenské akademii věd. Vydal na padesát odborných vědeckých publikací. Celoživotní dlouholetý organizátor výstav a vydavatelských počinů v oblasti grafického umění. S Albínem Brunovským se seznámil v roce 1973. Zemřel 26. března 2013 v Bratislavě.

Za zapůjčení výstavní kolekce a obětavou spoluprací při přípravě výstavy vyslovuje Galerie Hollar poděkování dcerě dr. I. Panenky paní MUDr. Ivaně Ondráčkové a synovi Ing. Petru Panenkovi.

Už osmnáctým rokem postrádáme v řadách členů ollaru Albína Brunovského, umělce, který se svým malířským, grafickým a ilustrátorským dílem zařadil mezi nejvýznamnější osobnosti výtvarného umění dvacátého století. Ito výstava připomíná jeho letošní nedožitě osmdesátiny stává se zároveň poctou jeho slovenskému příteli a sou-

avnému sběrateli jeho grafiky RNDr. Ivanu Panenkovi, z jehož sbírky vystavená kolekce pochází. Albín Brunovský a Ivan Panenka byli po více jak tři desetiletí blízkými přáteli. Umělcův ateliér se al místem jejich častých schůzek, při kterých se stejným zaujetím spolu hovořili nejen o umění, ale mnohých životních i společenských otázkách. Ve svých názorech se obvykle shodovali, protože si ým založením i citěním byli velmi blízcí. Dům Albína Brunovského na vršku nad Bratislavou se stal íhem let oblíbeným cílem schůzek řady slovenských výtvarníků, literátů, hudebníků, filmařů a teoreců umění. Mezi nimi si postupně získal své nezastupitelné místo dr. Ivan Panenka. Ačkoliv profesí eeteorolog, inspiroval tuto kulturní komunitu svými vědomostmi, rozhledem a trvalou přátelskou rezištnou podporou. Od devadesátých let minulého století vyvinul obdivuhodnou organizátorskou ydavatelskou činnost, která významně přispěla k šíření dobrého jména slovenských a českých umělci doma i v zahraničí. Vystavená tvorba Albína Brunovského dokládá jeho nevšední obrazotvorost, výtvarnou genialitu a grafické mistrovství. Zároveň připomíná zásluhy sběratele Ivana Panenky cho neúnavnou snahu o popularizaci grafického umění. A nejen to - výstava je neokázalou oslavou íatelství, přátelství hlubokého, inspirujícího, oddaného a naplněného vzájemným posilováním oudrosti a laskavosti ducha. Oba tyto vyjimeční muži už nejsou mezi námi, ale jejich dílo a duch jejich vzácného přátelství trvá.

Vladimír Suchánek

Nemecká menšina na Slovensku po februári 1948 I. časť

Vo februári 1948 bol v Československej republike (ČSR) nastolený komunistický monopol moci, ktorý znamenal radikálnu reformu slovenskej a českej spoločnosti vo všetkých rovinách. „Pretváranie“ prebiehalo na základe schém ideológie komunistickej strany a týkalo sa nielen politického systému, ekonomických vzťahov, sociálnej štruktúry, ale postihlo všetky stránky života spoločnosti i každého jednotlivca. Komunistická strana Československa (KSČ) nesledovala len udržanie moci, ale jej cieľom bola úplná etatizácia spoločnosti vrátane zmocnenia sa duchovnej sféry i osobného života každého jednotlivého občana.

Po skončení druhej svetovej vojny do februára 1948 rozhodujúcim orgánom v riešení nemeckej otázky v Československu bola vláda republiky s príslušnými ministerstvami a na Slovensku na ňom participoval Zbor povereníkov s poverenictvami. Politické strany mohli v jednotlivých sférach svojimi prístupmi ovplyvňovať rozhodnutia určujúceho výkonného orgánu. Po februárovom prevrate najvyššie orgány KSČ koncentrovali do svojich rúk absolútnu moc v štáte a rozhodovali o všetkých oblastiach a otázkach života spoločnosti. Aj postup vo vzťahu k nemeckému obyvateľstvu určovalo výlučne najvyššie vedenie KSČ a štátne orgány rozhodnutia realizovali. Smernice komunistickej strany v otázke Nemcov uvádzalo do praxe predovšetkým Ministerstvo vnútra a na Slovensku Povereniecťvo vnútra.

V porovnaní s radikálnym obratom, ktorý vniesol do československej spoločnosti komunistický prevrat vo februári 1948, postoje vládných orgánov k postaveniu nemeckého obyvateľstva ostali temer bez zmeny. Napriek doktríne „proletárskeho internacionalizmu“ ako integrálnej súčasť marxisticko-leninskej ideológie komunistická strana oficiálne neodmietla princíp kolektívnej viny postavený na etnickom základe, ktorý bol politickým, právnym a morálnym zdôvodnením vy-

sídlenia Nemcov z Československa. Kým na jednej strane prebehli radikálne zmeny, ktoré vstúpili do života všetkých obyvateľov republiky bez ohľadu na etnickú príslušnosť, teda aj Nemcov, v riešení nemeckej otázky ako etnického problému sa nezmenilo temer nič. Bezprostredne po februári bola snaha postupovať voči Nemcom „dôslednejšie“ a zaviesť vo vzťahu k nim, tak ako vo všetkých oblastiach spoločenského, politického a hospodárskeho života „poriadok a disciplínu“.

Nastolenie komunistického režimu z právneho aspektu ukotvila Ústava z 9. mája 1948, ktorá bola koncipovaná s cieľom výstavby totalitného štátu. V ústave nebola existencia etnických menšín ako taká artikulovaná a princíp sebaurčovacieho práva národov a národností sa ignoroval.

Po februári 1948 v riešení nemeckej otázky existovali dve základné tendencie, ktoré sa vzájomne prelínali. Prvá predstavovala súčasť úsilia o vybudovanie národného štátu Čechov a Slovákov a spočívala v snahe odsunúť ešte čo možno najväčší počet Nemcov. Druhá tendencia znamenala získať zostávajúcich Nemcov na území štátu pre tzv. ľudovodemokratický režim a využiť ich ako produktívne pracovné sily. Snaha o efektívnejšie využitie nemeckých pracovných síl prinášala postupne mierne pozitívne trendy. V praxi sa uplatňovalo zrušenie uznesenie č. 6/1945 Zb. z. a n. o zvláštnom spôsobe zásobovania Nemcov, ako aj zrušená 20 % zrážka z miezd nemeckých robotníkov. Pri zaradovaní osôb nemeckej národnosti do pracovného procesu sa presadzovali diskriminačné tendencie, ktoré sa v plnej miere realizovali v rámci pofebruárových čistiek. Nemecká národnosť sama osebe bola jedným z dôvodov na prepustenie zo zamestnania. Diskriminačným bolo aj nariadenie Povereníctva sociálnej starostlivosti prijaté po dohode s Povereníctvom vnútra a Povereníctvom priemyslu koncom augusta 1948 a zaslané všetkým okresným úradom ochrany práce na Slovensku. Tie mali dňom 1. septembra 1948 pristúpiť k revízií pracovných síl nemeckej národnosti a preskúmať, či nezastávajú vedúce miesta na niektorých pracoviskách, či sú nahraditeľní a či podnik urobil opatrenia na vyškolenie a zapracovanie osôb slovenskej národnosti. Zodpovední

pracovníci podnikov museli vypracovať zoznamy nemeckých zamestnancov, percentuálne vyčíslili ich zastúpenie celkovo a na vedúcich miestach zvlášť. Aj keď preverovacie komisie vo väčšine prípadov uvádzali, že sú to nepostrádateľní odborníci s dobrou pracovnou morálkou, na druhej strane v niektorých prípadoch konštatovali, že ak by podnik získal za nich náhradu, nemeckí pracovníci môžu byť okamžite prepustení.

Významným krokom, ktorý mal prispieť ku kontrole nemeckého obyvateľstva na Slovensku, bolo zriadenie Ústrednej evidencie Nemcov. Oddelenie VI/2 Povereníctva vnútra pristúpilo k jej realizácii začiatkom mája 1948 a svoj

Nemci v Karpatoch

postup zdôvodňovalo neprehľadným stavom Nemcov na Slovensku, ktorý postrádal „evidenčné ústredné vedenie“. V centrálnom zozname mali byť podchytené základné údaje – početnosť, sociálna a politická štruktúra a začlenenie nemeckého obyvateľstva v práci. Evidencia bola podľa názoru prednostu oddelenia VI/2 Povereníctva vnútra nevyhnutne potrebná pri realizácii dodatočného vysídlenia, vnútornom presídľovaní Nemcov a pracovnom začleňovaní vzhľadom na ich odbornosť. Okrem toho veľkú dôležitosť podľa názoru kompetentných štátnych orgánov zohrávala i vo vzťahu k štátnobezpečnostným a národohospodárskym záujmom. Závažným argumentom Povereníctva vnútra pri zdôvodňovaní Ústrednej evidencie Nemcov bol fakt, že je reakciou na „politickú činnosť odsunutých Nemcov z ČSR v Nemecku a možnosť použitia Nemcov na Slovensku k diverznej a inej rozvratnej činnosti.“

Z uvedených dôvodov sa v auguste 1948 prišlo ku všeobecnému výpisu osôb, ktoré sa pri sčítaní ľudu na Slovensku v roku 1940 hlásili k národnosti nemeckej a pokiaľ išlo o obsadené územia Maďarmi a Nemcami, vypisovali sa údaje zo sčítania v roku 1930. Povereníctvo vnútra tvrdilo, že ústrednou evidenciou získa absolútny prehľad o Nemcoch na Slovensku.

Nedôvera novej vládnej moci smerovala aj k odbornej komisii na Povereníctve priemyslu a obchodu, v kompetencii ktorej bolo preskúmať, či dotyčná osoba nemeckej národnosti je po stránke svojej kvalifikovanosti a odbornosti pre konkrétny podnik nepostrádateľným odborníkom a v tomto smere ju navrhnúť na vylúčenie z odsunu. Na

Spišská izba

žiadost' Povereníctva vnútra komisia musela začiatkom marca 1948 ešte raz preskúmať všetky svoje návrhy na vyňatie osôb nemeckej národnosti z vysídlenia. Dospela k záveru, že všetci Nemci uvedení na zoznamoch komisií majú byť aj naďalej považovaní za nepostrádateľných odborníkov. Iný názor prezentovalo Povereníctvo vnútra, keď prednosta oddelenia VI/2 v správe konštatoval, že počet nenahradiateľných odborníkov je na Slovensku vzhľadom na domáce potreby príliš vysoký a on osobne robí opatrenia, „aby sa každý prípad znovu prešetril a v komisii prejednal. Dôležité je to preto, že tieto osoby sú vylúčené z odsunu, kým ich nenahradiateľnosť trvá.“ Povereníctvo vnútra v máji uviedlo, že podľa priebežných zistení je na Slovensku 570 nenahradiateľných odborníkov.

K personálnej zmene došlo aj vo funkcii zmocnenca pre odsun Nemcov zo Slovenska. Namiesto I. Skarbu sa novým zmocnencom na základe rozhodnutia Povereníctva vnútra zo 4. júna 1948 stal prednosta VI. odboru J. Lietavec. Túto zmenu navrhovala bezpečnostná komisia pri Ústrednom sekretariáte Komunistickej strany Slovenska už 8. januára 1948, vtedy však nebola akceptovaná. Funkciu vládneho zmocnenca pre odsun Nemcov zo Slovenska zrušili koncom roka 1948.

Nitrianske Pravno

Správa tábora v Novákoch vykazovala k 1. marcu 1948 stav 2 042 Nemcov, k 30. aprílu 2 011 a k 31. augustu 1 966 osôb nemeckej národnosti. Uvedené počty Nemcov vykazované správou tábora však neboli reálne. Podľa mesačnej správy odboru VI/2 Povereníctva vnútra stav sústredencov v tábore k 31. marcu 1948 bol síce 2 969 Nemcov, ale 1 605 z nich trvale pracovalo mimo tábora, 984 ušlo a zdržovalo sa na neznámom mieste a len 380 sa fyzicky nachádzalo v tábore. V máji tam žilo 200 osôb, z čoho 165 boli prestarnutí a práceneschopní ľudia, ostatní čakali na vysídlenie. V septembri 1948 informoval prednosta VI. odboru Povereníctva vnútra podpredsedu vlády V. Širokého, že v tábore je fyzicky prítomných len 69 osôb, aj keď výkaz udával kmeňový stav 2 068 Nemcov. V internácii sa nachádzali len práceneschopní muži a ženy a tí z nich, ktorí mali v Nemecku príbuzných a čakali v Novákoch na odsun. Všetci ostatní v počte 2 000 boli pridelení na práce v poľnohospodárstve, lesníctve a v stavebníctve.

Obec Lúčky pri Kremnici

Gelnica

Nová vládna moc „venovala“ nemeckému obyvateľstvu značnú pozornosť, a tak sa jej podarilo získať relatívne presné údaje o ich početnom stave. Poverenie vnútra na základe hlásení z jednotlivých okresov zo začiatku roka 1949 vypracovalo zoznam príslušníkov nemeckej národnosti, ktorý obsahoval 23 861 osôb. Najviac Nemcov žilo v tom čase v Bratislave – 5 908. Nasledovali okresy Gelnica – 4 815, Prievidza – 2 086, Martin – 2 047, Turčianske Teplice – 1 998 a Kežmarok 1 861.

Podľa údajov Štátnej bezpečnosti (ŠtB) počty Nemcov žijúcich na Slovensku boli o niečo vyššie – celkový sumár z marca 1949 z jednotlivých krajských veliteľstiev (KV) ŠtB uvádzal 27 324 osôb. V obvode KV ŠtB Bratislava 8 004, KV ŠtB Nitra 2 637, KV ŠtB Žilina 4 633, KV ŠtB Banská Bystrica 1 402, KV ŠtB Košice 9 379 a KV ŠtB Prešov 1 269 Nemcov. Autori správy však pripúšťali možnosť nepresností, ktoré mohli byť podmienené chybnými údajmi v dôsledku vzniku nových krajov a okresov. Správa Poverenia vnútra z 5. januára 1949 o činnosti na úseku odsunu Nemcov za rok 1948 zaslaná na Ministerstvo vnútra do Prahy konštatuje, že v tom čase žilo na Slovensku približne 24 000 osôb nemeckej národnosti – 40 % pracovalo v poľnohospodárstve, 44 % v priemysle, 4 % mali slobodné povolanie a 12 % bolo neproduktívnych.¹³ Z uvedeného počtu 65 % bolo vylúčených z odsunu a 35 % čakalo na vysídlenie.

Spomedzi príslušníkov nemeckej národnosti, ktorí na Slovensku ostali po skončení hromadných odsunov, mali československé štátne občianstvo len antifasisti. O vrátenie občianstva sa podľa ústavného dekrétu č. 33 mohli uchádzať muži nemeckej národnosti, ktorí žili v zmiešanom manželstve s československou štátnou občiankou, teda Češkou alebo Slovenkou, pokiaľ sobáš uzavreli pred 16. marcom

Ženy v dobových krojoch – Chmelnica

1939. Žiadosť mohli podať v časovom rozmedzí od 1. januára 1947 do 30. júla 1947, ale pod podmienkou, že žiadateľ v dobe do jedného roka od podania žiadosti vykonal úspešne skúšku zo slovenského (českého) jazyka a československej vlastivedy pred trojčlennou komisiou zriadenou k tomuto účelu na príslušnom národnom výbore. Po jej vykonaní rozhodovalo o vrátení občianstva ministerstvo vnútra.

Vláda ČSR vydala 13. apríla 1948 nariadenie č. 76 o vrátení československého štátneho občianstva osobám nemeckej a maďarskej národnosti, ktoré čiastočne zmierňovalo podmienky vrátenia občianstva a rozširovalo okruh možných uchádzačov. Termín vybavenia žiadosti bol stanovený na päť rokov (neskôr skrátený na tri roky), podmienkou vydania občianstva pre osoby staršie ako 14 rokov bola preukázateľná znalosť slovenčiny (češtiny). Okresné národné výbory (ONV) vydávali Nemcom, ktorí sa mali na základe žiadosti stať občanmi ČSR, najprv osvedčenia o národnej, štátnej a ľudovodemokratickej spoľahlivosti. Na ich základe boli považovaní za občanov až do vybavenia žiadosti. Hlavne v českých krajoch neprejavovali Nemci príliš veľký záujem o vrátenie občianstva – prekážkou okrem iného bola podmienka znalosti českého jazyka. Na Slovensku bola situácia v tomto smere priaznivejšia. Nemecké obyvateľstvo v slovenských krajoch vo veľkej väčšine ovládalo aj slovenčinu. V oblasti Spiša a Bratislavy rozprávali aj po maďarsky. Bilingvismus či trilingvismus bol v týchto krajoch bežný.

Soňa Gabzdilová

Foto: Archív SNM-Múzeum kultúry karpatských Nemcov, Bratislava

Pokračovanie v budúcom čísle

Gelnica

Kuneschauer Dorfidyll, Pfarrhaus und Kirche um 1927 (Ölgemälde).

Kunešov

Čeští vědci na Slovensku: Fyzika a astronomie

V příspěvcích o Česích na Slovensku se budeme zabývat jen vědci, kteří tam dlouhodobě působili. Zdrojem hlavních informací byl 3. díl J. Tibenského a Pössovy monografie *Priekopníci vedy a techniky na Slovensku*. Jaké byly důvody, které vedly české vědce k práci na Slovensku? Tak např. na českých lékařských fakultách a v nemocnicích byla vedoucí místa obsazena staršími, podobné to bylo i na českých přírodovědných fakultách a jiných vysokoškolských zařízeních. Na Slovensku, které s vědou začínalo, byla pro mladší vědce z Čech a Moravy naděje na rychlý kariérní postup. Většinou šlo o státní zaměstnance, kteří museli jít tam, kam je ministerstvo školství, zdravotnictví a státní správa vůbec poslaly. Pro část z nich to byla i upřímná snaha pomoci Slovensku s vědeckým výzkumem. Těšili se i na to, že vychovávají novou slovenskou generaci vědců, což se jim skoro vždy podařilo.

Fyzik Viktor TEISSLER (1883–1962) se narodil v Chrudimi, svá středoškolská studia absolvoval v Praze. Po maturitě se zapsal na Filosofické fakultě České Karlo-Ferdinandovy univerzity ke studiu matematiky a fyziky. Ještě před doktorátem se stal asistentem Fyzikálního ústavu UK, který vedl Teisslerův učitel profesor V. Strouhal (1850–1922). Pod jeho vedením vypracoval svoji první vědeckou práci o vnitřním tření solných roztoků, která vyšla r. 1907 díky Královské české společnosti nauk. Tuto práci podal jako doktorskou disertaci a obhájil ji r. 1910. Jejími referenty byli profesori V. Strouhal a B. Kučera (1874–1921). Jako asistent Fyzikálního ústavu se zabýval i jinými tématy, např. radioaktivitou vltavské vody. Z existenčních důvodů se stal středoškolským profesorem a učil matematiku a fyziku na různých středních školách. Přitom ovšem po vědecké stránce se Teissler věnoval hlavně optice, konkrétně fotografickým objektivům. Po ustavení ČSR byl kratší čas úředníkem ministerstva školství ve funkci přednosta oddělení československých filosofických a přírodovědeckých fakult. V roce 1922 se dokonce zapsal ke studiu na pražské Lékařské fakultě. Rýsovala se totiž vidina Ústavu lékařské fyziky v Bratislavě. Roku 1923 se habilitoval pro obor experimentální fyziky se zvláštním zřetelem k fyzice lékařské. Je zajímavé, že Teisslerova habilitační práce se týkala srovnání různých metod měření citlivosti agradační křivky fotografických desek. Opíral se o zkušenosti nabyté při praktikování v reprodukčním závodě Polygrafie během prázdnin za 1. světové války.

Do Bratislavy přijel Teissler na podzim roku 1923. Přijal tam místo přednosta nového Ústavu lékařské fyziky Lékařské fakulty Slovenské univerzity, což byl vůbec první ústav toho druhu v ČSR. Jeho přednostou byl až do nuceného odchodu v roce 1938.

Během 15-leté činnosti v Bratislavě se Teisslerovi podařilo usilovnou prací vybudovat Ústav lékařské fyziky, vybavit jej přístroji a vytvořit pedagogický team. Svoji pedagogickou povinnost plnil rád. Roku 1937 vydal učebnici lékařské fyziky, která sloužila po mnoho let jak slovenským, tak českým medikům, ale nejen jim. Tato učebnice vyšla podruhé v roce 1946 a potřetí jako málo změněné vydání v roce 1948. U druhého vydání je Teissler

představen jako profesor lékařské fyziky Masarykovy univerzity v Brně. Učebnici kromě mediků užívali i studenti přírodních věd s výjimkou posluchačů fyziky. Teissler se v Bratislavě velmi angažoval v Matematicko-fyzikálním kroužku, organizoval v něm přednášky, často tam i přednášel. Schůzky členů Matematicko-fyzikálního kroužku se konaly často v Teisslerově ústavu, který sídlil v budově teoretických ústavů Lékařské fakulty. Působil také v Učené společnosti P. J. Šafárika. V článkách se vyjadřoval o fyzikovi a matematikovi J. M. Petzvalovi (1807–1891) jako o uherském Slovákovi, což Slovinci od Čecha rádi slyšeli. Není příliš známo, že Teissler se jako první věnoval též výzkumu kontaktních čoček a pokusil se je i vyrábět. Z jeho iniciativy byla postavena na střeše Ústavu lékařské fyziky dokonce i meteorologická stanice. Teissler patřil k nemnoha českým fyzikům snažících se pomoci slovenské vědě v meziválečných letech. Po 2. světové válce se už do Bratislavy nevrátil, necelé čtyři roky učil v Brně lékařskou fyziku. Od března 1950 žil jako pensista v Praze, kde též zemřel.

Astronom Bohumil ŠTERNBERK (1897–1983) se narodil stejně jako Teissler v Chrudimi, kde chodil na gymnázium. Po jeho absolvování vstoupil na Filosofickou fakultu pražské české univerzity, kde studoval matematiku, fyziku a astronomii. Studium musel na dva roky přerušit kvůli vojenské službě. Po válce svá univerzitní studia dokončil. Hned poté získal stipendium na dvouletou stáž na hvězdárně v Babelsbergu u Berlína. Tam měl možnost pracovat na velkých astronomických dalekohledech, které v té době patřily k nejlepším na světě. Kromě vědecké práce se seznámil i s organizací a provozováním astronomické observatoře včetně staveb dalekohledů, což bohatě zúročil ve vlasti. V Babelsbergu se rozhodl věnovat se astrofyzice. Pracoval tam v oddělení fotometrických měření hvězd. Už v Německu publikoval několik prací, které měly dobrý ohlas. Z Babelsbergu se vrátil v roce 1923 do Prahy a byl ustanoven asistentem Astronomického ústavu UK, jehož ředitelem byl profesor V. V. Heinrich (1884–1965). V roce 1924 podal k obhajobě disertaci „Photographisch kolorimetrische Untersuchungen“, tedy výsledky stáže v Babelsbergu. Práci posuzovali profesori astronomie V. Láska (1862–1943) a V. V. Heinrich. Ve fotometrických měřeních proměnlivých hvězd pokračoval i v Praze. Šlo o první astrofotometrická měření na území ČSR. Jako asistent dalšího profesora astronomie F. Nušla (1867–1951)

Filozofická fakulta v Praze, snímek Jiří Nosek, jr.

krátce pracoval ve hvězdárně v Ondřejově, odkud byl odvolán na Slovensko do Státní astrofyzikální observatoře ve Staré Ďale, kam nastoupil 1. května 1928 jako komisař vědecké služby. Za úkol měl znovuzřídit zanedbanou observatoř a mj. instalovat 60cm zrcadlový dalekohled, který byl do té doby několik let zabalený v bednách. Šternberk ve Staré Ďale (od roku 1949 Hurbanovo) zreorganizoval knihovnu, zřídil dílny, vlastní elektrárnu, vodovod a další náležitosti vědeckého pracoviště. Je třeba se zmínit o této observatoři. Ta byla založena maďarským vzdělaným grófem Mikulášem Konkoly-Thege (1842–1916). Koncem 19. století byla hvězdárna převzata státní správou. Konkoly v ní zůstal správcem. Po světové válce se správcem observatoře – součástí Státního astrofyzikálního ústavu pražské hvězdárny – stal český astronom Jiří Kavan (1877–1933), který pro hvězdárnu pořídil Zeissův 60cm reflektor už v roce 1922. Dalším ředitelem ve Staré Ďale byl Čech doc. A. Dittrich (1878–59), který byl ve funkci v letech 1927–1934. Zmíněný 60cm dalekohled smontovaný Šternberkem byl nejdůležitějším přístrojem čs. astronomie. V letech 1928–39 s ním Šternberk konal pozorování, která publikoval, např. původní měření fotografických snímků komet. Ve Staré Ďale Šternberk funkčně postupoval (pomalu), v roce 1934 byl jmenován vrchním komisařem vědecké služby a konečně v roce 1936 správcem celé observatoře. V observatoři zavedl vědecké semináře personálu, zřídil i byty pro pozorovatele a laboratoře, protože se tam konala meteorologická a geofyzikální pozorování. Observatoř měla totiž tři oddělení: meteorologické, geofyzikální a astronomické. Pro tato oddělení získal mladou českou krev, třeba geofyzika J. Boušku (1908–1977) či astrofyzičku B. Novákovou (1904–85). S Novákovou začal Šternberk stavět spektrohelioskop. Po vídeňské arbitráži v listopadu 1938 byla Stará Ďala přidělena Maďarsku. Šternberk bleskově zorganizoval demontáž zařízení observatoře, část byla odvezena do Ondřejova (spektroheliograf), část na observatoř na Skalnatém Plese (60cm dalekohled). Sám Šternberk byl ještě v listopadu 1938 služebně přidělen na pražskou hvězdárnu. V letech 1940–42 pracoval na ondřejovské observatoři, kde se zabýval studiem astronomických optik. Po válce vedl oddělení veřejné časové služby pražské hvězdárny. Navázal též spolupráci s observatoří na Skalnatém Plese, kde na žádost dr. Gutha v roce 1952 opravil dalekohled ze Staré Ďaly. V letech 1953–1968 byl ředitelem Astronomického ústavu ČSAV. Za jeho ředitelování se ondřejovská hvězdárna podstatně zmodernizovala. Lze jen konstatovat, že B. Šternberk silně ovlivňoval čs. astronomii celých 45 let, z toho 10 let byl vůdčí astronomickou osobností na Slovensku.

Astronom Antonín BEČVÁŘ (1901–1965) se narodil ve Staré Boleslavi. Po maturitě na brandýském gymnáziu vstoupil na Filosofickou fakultu, která se částečně transformovala v Přírodovědeckou fakultu UK, aby tam studoval astronomii a meteorologii. Studium musel na čas přerušit kvůli nedobrému zdravotnímu stavu. Doma v Brandýse se věnoval jako amatér astronomickým a meteorologickým pozorováním. Postavil si dokonce malou hvězdárnu s dalekohledy, pro které vlastnoručně zhotovoval zrcadlové objektivy o průměru až 24 cm. Když se Bečvářův zdravotní stav poněkud zlepšil, pokračoval ve studiu na univerzitě. V roce 1935 podal k obhajobě disertaci s názvem „Soustavy mraků a krátkodobá prognose povětrnosti v Čechách“, kterou posuzovali profesori S. Hanzlík (1878–1956) a B. Šalomon (1880–1967). Po doktorátu byl Bečvář krátce asistentem Hanzlíkovým. Prahu opustil koncem 30. let, přestěhoval se do Vysokých Tater.

Na Štrbském Plese se stal lázeňským klimatologem. Z Čech si na Slovensko vzal své astronomické „nádobíčko“, hlavně dalekohled, se kterým v Tatrách konal astronomická pozorování. Celá válečná léta strávil v Tatrách, byl 7 let (1943–1950) ředitelem observatoře na Skalnatém Plese a jen občas zajel do Bratislavy, kde přednášel na univerzitě astronomii. Byl tam totiž mj. ředitelem Astronomického ústavu Slovenské univerzity. Bečvář měl šťastnou ruku při výběru tematiky observatoře, kde se realizovaly rozsáhlé výzkumné programy. Podstatně se podílel na rozvoji slovenské astronomie. Observatoř na Skalnatém Plese se stala světoznámou,

objevili tam (přímo Bečvář) např. nové komety v letech 1942 a 1947, roku 1945 pak roj meteoritů. Nejvíce se však Bečvář proslavil jako autor atlasů oblohy. Známal byl mezi odborníky, pro širokou veřejnost byl však - díky své uzavřenosti - málo známý. Už ve svých 60 letech kvůli svému chatrnému zdraví odešel do důchodu, vrátil se do Brandýsa a tam se nadále věnoval tvorbě astronomických atlasů. Ale již za 4 roky odešel na věčnost. Třináctileté Bečvářovo působení na Slovensku patří k důležitým etapám vývoje slovenské vědy.

Dalším českým astronomem působícím na Slovensku byl

Vladimír GUTH (1905–1980). Doktorát přírodních věd získal v roce 1929 na Přírodovědecké fakultě UK v Praze, kde obhájil disertaci „O meteorickém roji komety Pons-Winneckovy“, již posuzovali jeho učitelé profesori V. V. Heinrich a F. Nušl (1967–1951). Guth po univerzitních studiích pracoval ve Státní hvězdárně v Praze a v Ondřejově.

V období let 1951–53 byl ředitelem Státní observatoře na Skalnatém Plese a poté do roku 1956 byl ředitelem Astronomického ústavu SAV v Tatrské Lomnici. V uvedeném pětiletí přednášel astronomii na bratislavské univerzitě. Stal se zakladatelem čs. meteorické kometární astronomie. Zajímal se i o nebeskou mechaniku, sluneční fyziku a vysokou atmosféru. Jeho činnost byla mj. oceněna i volbou za člena korespondenta SAV a ČSAV. V letech 1959–1962 byl předsedou Slovenské astronomické společnosti při SAV. Po skončení ředitelování v Tatrské Lomnici se vrátil do Čech a pracoval na ondřejovské observatoři. Přednášel na UK, od roku 1966 jako profesor. Uvedené údaje svědčí o tom, že Guth se silně zasloužil o slovenskou astronomii.

Jen pár slovy se zmíníme o **českém geofyzikovi Janu BOUŠKOVÍ (1908–1977)**, kterého přijal B. Šternberk do oddělení geofyziky staro-ďalské observatoře. Bouška byl absolventem UK, doktorát RNDr. získal za disertaci „Studium vlivu torse vlákna na magnetických theodolitech“, kterou oponovali profesori Šalomon a Hanzlík, které Šternberk dobře znal a tudíž věděl, že Bouška bude dobrou posilou v observatoři. Bohužel nevíme, jak dlouho byl Bouška na Slovensku, ví se však, že po válce byl v letech 1957–61 ředitelem Geofyzikálního ústavu ČSAV. Zabýval se zejména výzkumem elektromagnetického pole Země.

Ke známým českým astronomům patřil také doc. A. MRKOS (1918–1996), který kupodivu vystudoval astronomii v Bratislavě. V letech 1946–1950 pracoval na observatoři na Skalnatém Plese a v období 1950–1961 na hvězdárně na Lomnickém štítu.

Jiří Jindra, vědecký pracovník

Ústav pro soudobé dějiny, AV ČR, Praha 1

Hvězdárna na Skalnatém Plese, snímek Jiří Nosek, jr.

MARIÁN ŠKORVAGA

Slovenský herec a grafik žijúci v Prahe

Čo pre teba znamená byť z Bratislavy? Aké si mal detstvo v slovenskej metropole?

V Bratislave som sa narodil, milujem to mesto a som Slovák. Nič iné v tom nevidím a nijak si na tom nezakladám. Iba ma mrzí, keď sledujem, ako to mesto vyzerá a ako sa vyvíja. Často sa stretávam na Slovensku s názorom, že „Blaváci“ sú namyslení, arogantní či hlúpi, ale to je bežné aj inde vo svete. Viem, že Španieli toto vravia o Barcelóňčanoch, Česi o Pražanoch, Taliani o Rimanoch a podobne. Myslím si, že ak je človek somár, tak môže vyrastať aj v „Hornej - Dolnej“ a nepomôže mu to, aby bol lepší a naopak. V každom prípade, aj keď je slovenské hlavné mesto malé – oproti iným hlavným mestám – stále je to najväčšie mesto na Slovensku. Ja som vyrastal v Lamači, okrajovej časti Bratislavy. Prakticky za domom sme mali les, kde som trávil veľa času a často sme chodili ku krstnej alebo babke na dedinu. Preto napriek tomu, že mám rád mesto, kaviarničky, nočný ruch ulíc, milujem aj dedinky, prírodu a práve tam si viem oddýchnuť najviac.

Bol si na prijímačkách na Vysokú školu múzických umení v Bratislave, odbor herectvo, ale do školy si nenastúpil, pretože si dostal lepšiu ponuku. O čo išlo?

Bol som síce na prijímačkách, no tam ma v treťom kole videl vtedajší riaditeľ Divadla Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene a na základe toho mi ponúkol angažmán v súbore. Chcel som robiť divadlo a táto ponuka mi pripadala ako z rozprávky. O Zvolene som nič nevedel, len to, že asi v šiestej triede sme tadiaľ prechádzali v rámci školského výletu. Tak som sa rozhodol, že do toho idem. Bolo to také lákavé dobrodružstvo, ktoré mi zmenilo život.

Ako dlho si pôsobil v Divadle Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene? Ako si spomínaš na toto obdobie a svojich kolegov?

Vo zvolenskom divadle som pôsobil 5 rokov a zároveň som si tam odkrútil aj náhradnú civilnú službu. Bolo to zaujímavé obdobie, ktoré mi do života veľmi veľa dalo. V podstate mi ukázalo, kadiaľ chcem ďalej ísť a čo určite nechcem. Stretol som tam pár skvelých režisérov, na ktorých stále spomínam, ako Ľubo Majer, Jano Krekán alebo Táňa Masníková či v rozhlase zasa Daniela Ilavská. To boli ľudia, na ktorých často spomínam a s ktorými ma práca veľmi bavila. Dodnes čerpám zo skúseností, ktoré som pri práci s nimi získal.

Stredné Slovensko je krásne miesto, sama odtiaľ pochádzam, chodil si aj do prírody, alebo si ten typ divadelníka, ktorý sa zdržiava medzi javiskom a divadelným bufetom?

Zo začiatku som sa zdržiaval naozaj iba medzi javiskom a divadelným bufetom, pretože po príchode do Zvolena som nikoho a nič nepoznal okrem kolegov a divadelného priestoru. Bolo pre mňa ťažké zvyknúť si na spôsob života v takom malom meste, akým Zvolen je. O piatej tam zmizol život z ulíc. V podstate asi tri roky mi trvalo, kým som sa nejako aklimatizoval a vďaka priateľom, ktorí vôbec neboli z divadelnej branže, som začal spoznávať okolie Zvolena, prírodu a v podstate krásy stredného Slovenska.

Nakoniec si zo Zvolena odišiel, prečo?

Tým, že som do divadla prišiel ako elév, mal som hlavu plnú ideálov o práci v divadle. V tomto smere ma zvolenské divadlo svojím

spôsobom priviedlo na zem a veľmi rýchlo som pochopil, že jedna vec je to, čo vidí divák na javisku, druhá vec, čo sa odohráva v zákulisí. Často sú to dva úplne odlišné svety. Ja som mal smolu, že práve v období, kedy som v divadle pôsobil, sa na Slovensku odohrával boj medzi divadelnou obcou a vtedy vládnuou „mečiarovskou“ garnitúrou. Veľmi rýchlo som si uvedomil, že vplyv politiky a jej ideologických záujmov sa v tomto štátnom divadle veľmi výrazne vnašal do celkového chodu a smerovania. Napríklad keď všetky divadlá na Slovensku štrajkovali, my sme vo Zvolene mali premiéru. Nechcem rozprávať o podrobnostiach, pretože to je už viac ako 15 rokov stará záležitosť. Ale pre mňa osobne bol pobyt vo zvolenskom divadle obrovskou škou života.

Zo Zvolena si prišiel rovno do Prahy, alebo si sa vrátil späť do Bratislavy? S herectvom si si dal načas pauzu, prečo táto zmena?

Práve vďaka práci vo zvolenskom divadle a spoznaniu jeho zákulisia som dospel do stavu, že na viac ako desať rokov som z divadla úplne odišiel. Počas týchto rokov som sa venoval grafike, rodine a hľadal som svoje miesto v malom okresnom mestečku. Po desiatich rokoch som zistil, že Zvolen nie je miesto, kde chcem a dokážem ďalej žiť. Pravdu povediac, za 15 rokov, ktoré som vo Zvolene strávil, nebyť pár skvelých ľudí, ktorých som poznal, tak mesto ako také mi k srdcu neprirástlo. Navyše sa k tomu pridružili aj rodinné problémy. A tak som stál pred otázkou, čo ďalej. Človek, ktorý odíde z domova a naučí sa na nejaký životný štýl, rytmus, si už ťažko predstaví, že sa vráti späť k rodičom. A tak som si povedal, že šťastie skúsím v Prahe. Na počudovanie to vyšlo.

Nakoniec si sa dostal do Prahy? Ako dlho tu bývaš? Čím tá Praha očarila? Plánuješ sa tu už usadiť natrvalo?

V Prahe už žijem bezmála sedem rokov. V kontraste so Zvolenom som si na Prahu nikdy zvykať nemusel. Prirástla mi k srdcu od prvého momentu. Už na strednej škole som sem chodieval s partiou z Bratislavy na výlety. Po príchode do Prahy som začal uvažovať o návrate k divadlu, avšak po skúsenostiach zo Zvolena som vedel, že chcem spolupracovať len s ľuďmi, ktorí divadlo budú robiť naozaj s chuťou, poctivo a bez nejakých ďalších postranných úmyslov. Mal som šťastie, že takých ľudí som časom stretol a podarilo sa mi založiť divadelný spoločenstvo Divadlo Komorní Svět, kde sa plne realizujem ako režisér a herec.

Čomu sa momentálne venuješ? Vrátil si sa aj k divadlu?

Momentálne som na voľnej nohe a venujem sa grafike a divadlu. V Divadle Komorní Svět mám za sebou réžie hier ako I motýli jsou volní, komédie Když se zhasne, alternatívneho predstavenia Komiks. V súčasnosti pripravujem hru o Edith Piaf Smrť v ružovom. Ako herec účinkujem v Strindbergovej dráme Slečna Julie, ktorú hráme

česko-slovensky. Tento rok som sa navyše stretol so slovenskou režisérkou Monikou Pulišovou, ktorá hľadala slovenského herca do pripravovanej monodrámy Samko Tále. Je to veľmi zaujímavý projekt a som veľmi rád, že sme sa dohodli na spolupráci.

Máš tesne po premiére inscenácie Samko Tále, ktorá je dramatizáciou novely pani Daniely Kapitáňovej. Ide o rozprávanie psychicky narušeného muža, ktorý svetu okolo seba nerozumie. Čím ste si so Samkom podobní? Čo tá na ňom fascinuje?

Nech premýšľam, ako premýšľam, so Samkom som zatiaľ nenašiel žiadny spoločný znak. Je to psychicky postihnutý človek, ktorý žije vo svojom svete, vo svojej „detskej“ naivite nasáva ako špongia všetky kladné a záporné podnety, ktoré prichádzajú z jeho okolia. Žiaľ nedokáže ich dostatočne spracovať. Svojím spôsobom je to také čisté zrkadlo, ktoré sa špiní dotykmi okolia. V tomto možno vidím paralelu so mnou na začiatku hereckej kariéry, ako som do tohto prostredia vstupoval relatívne čistý, s ideálmi a predstavami a postupne sa tieto začali špiniť pod vplyvom okolia. Našťastie oproti Samkovi som našiel nejaký „čistiaci“ prostriedok, ktorým som si pomohol nájsť to pekné. **Inscenácia Samko Tále je monodráma, hodinu a pol si na javisku sám. Je pre teba ťažké udržať predstavenie, alebo si naopak užíváš one man show?**

Pre mňa ako herca je tento druh divadla celkom nová skúsenosť. Netušil som, aký je to obrovský rozdiel stáť na javisku celkom sám alebo hoci aj s jedným kolegom. Skvelá skúsenosť, ktorá ma veľmi irituje aj baví. Snažím sa na javisku vždy žiť, myslieť a správať sa ako daná postava v danej chvíli a situácii. Myslím si, že to aj na diváka najviac „zaberá“ a vtáhuje ho do príbehu. Takže, v konečnom dôsledku si predstavenie užívam... V tomto prípade si užívam ako Samko, ktorý má možnosť porozprávať svoje príbehy.

A čo tvoj osobný život? Máš v Bratislave deti, navštevujete sa?

Áno, v Bratislave študuje môj 15-ročný syn na výtvarnej umeleckej škole. Snažím sa, aby sme spolu boli čo najčastejšie. Aby sme spolu vychádzali. A myslím, že sa to darí.

Časopis Listy je pre všetkých „Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac“. Cítiš sa stále ako Slovák, ktorý je v menšine,

alebo si sa už plne asimiloval? Ako vnímaš rozdielnosti medzi našimi národmi, ak ich vôbec vnímaš?

Áno, cítim sa stále ako Slovák. Ale ako Slovák, ktorý sa narodil v Československu. Navyše polovica mojej rodiny pochádza z Čiech. Rozdiel medzi Čechmi a Slovákmi vidím v tom, že Česi sa viac zaujímajú o svoju históriu. Majú konkrétnejšie základy svojej národnej hrdosti, čo si myslím, že na Slovensku chýba a väčšinou sa od histórie a nejakých konkrétnych historických období distancujeme. Na druhej strane Slováci mi pripadajú družnejší, priateľskejší, otvorenejší. Jednoducho si myslím, že v spoločnom štáte sme sa v istých veciach dopĺňali.

Čím sú ti Česi sympatickejší, a čo naopak ti chýba zo Slovenska?

Česi sú mi sympatickejší svojím vzťahom ku kultúre, tým, ako celkovo vnímajú svoju krajinu, históriu a prírodu. Zo Slovenska mi chýba práve tá príroda.

Aké je tvoje pranie do budúcnosti? Máš nejaký sen?

Ja som človek, ktorý veľmi neplánuje. Beriem život tak, ako prichádza a čakám, čo ponúkne. Som vďačný za každú príležitosť a snažím sa ju naplno využiť. Jedine snáď, aby som mal dosť síl zvládnuť to, čo ma čaká.

Rozhovor pripravila *Monika Pulišová*

Snímky: *Alexandra Brocko (2x) a Monika Pulišová (1x)*

Majster alkohol a démon pasivity vo finále Anasoftu 15

Anasoft litera 2015 bude, zdá sa, dobrým ročníkom, urodili sa zaujímavé diela, ktoré neopustia hlavu hneď potom, ako človek zaklapne knihu.

Ivan Kolenič a jeho kniha **Až do nirvány** bude iste útočiť na popredné priečky. Fikcia a reálny život sa v tejto knihe stretávajú, autor a jeho hrdina vykazujú neprehliadnuteľné spoločné črty. Mnohých významných autorov ovládal Majster alkohol, mnohým neboli cudzie drogy či extrémne búrlivý život. Často zaplatili aj cenu najvyššiu. Pri používaní slova slabosť je v tejto súvislosti namieste opatrnosť. Nadužívanie substancií môže byť len spôsobom, ako otupiť ostrie reality, prejavom neschopnosti mať ilúzie, mať dar naivity. Autor trpí a v abstinencii nevidí zmysel života. Iste, šetril by si zdravie, ale možno by uzavrel cestu k lucidným snom a výbuchom fantázie, ktoré sú v triezvom stave nedosiahnuteľné. Ak sa k takejto náture pričlení výrazný talent, o výborné dielo je postarané.

Hlavná postava nás vodí svetmi, či skôr vesmírmi, ktoré vznikajú v jej hlave, vírime kozmom, aj dejinami ľudstva od jaskýň cez dobu bronzovú, stredovek, až do schátralého tela dnešného päťdesiatnika. Nedosahuje stále vytúžený stav mysle, a tak sa rodí stále nanovo, býva mŕtvy, nosený v matkinom tele, živý a znovu v hrobe, pretože stále cíti napriek tomu, že chce do nirvány, navždy spočinúť v pokoji. Toto blúznenie je len jedna rovina knihy. Prelína sa s veľmi reálnymi situáciami dneška, neradostného, cynického. Exekútori, bezmocní starci vytrhnutí z koreňov a hodení napospas ľahostajnosti okolia, hysterické ženy posadnuté vlastným pudom, svet smotánky, elity hlavného mesta, bezútešný stav súčasnej literatúry, chrámy knižnej nadprodukcie, vášne každého druhu, nevestinec pre náročných, kde hrdina nájde útočisko, kde sa stratí v miestnostiach plných dievčat, alkoholu, kamier, mužov, ktorí majú radi ženy, ale aj seba navzájom. Niekedy si nevie vybrať, či chce

byť Budhom alebo samovrahom, či chce ešte naozaj milovať alebo je len posadnutý. Špirála autorovej omračujúcej fantázie nakoniec prinesie farbisté rozuzlenie. Je to neľahká kniha, ale je schopná vyvolať úsmešok, prevažne trpký. Čitateľ by mal oceniť brutálnu úprimnosť, ktorú na seba ako reflektor namieril ten zúfalec, zaistujúc si tak naše odpustenie, naše pochopenie.

V podstatne pokojnejších tónoch sa nesie kniha **Richarda Pupalu** **Návštevy**. Ide o sedemnást textov, poviedok, ale i krátkych náčrtov, skôr len nálad. Spájadlom je téma, dysfunkčná rodina dneška, uzavretá v bezútešnej krypte sídliska, ktoré už prežilo svoju budúcnosť. Opakujú sa niektoré archetypy postáv. Otec neprítomný duchom alebo telesne, často slaboch, matka zodratá slabo platenou prácou, často životom bez partnera, odcudzené deti, hmotný nedostatok naozajstný alebo pocitový, vyvolaný porovnávaním sa so solventnejšími spolužiakmi. Svet, v ktorom mať veci symbolizujúce spoločenský status je jedinou métou hodnou snahy, je otupujúci. Opäť je to všadeprítomný alkohol, príčina skazy aj liek. Utápa sa v ňom žena, ktorú opustil manžel, muž, ktorý stratil prácu, manželka, ktorí si už nemajú čo povedať, stráca sa v ňom inteligencia, krása aj vôľa žiť, zbavuje zábran aj opatrnosti. Svet v takomto podaní vyzerá ako veľká špongia nasiaknutá beznádejou.

Je v tom snáď trochu melodrámy. Nie je to celá realita, je to len jej výsek, ale Pupa-la ho neopúšťa. Dá sa predpokladať, že časť zážitkov je odpozorovaná v detstve, miera autenticity je autorovým tajomstvom.

Máme tu teda dve knihy, ktoré do značnej miery mapujú tú istú problematiku, to isté sociálne prostredie, aj keď Kolenič sa z neho len odpichuje ako skokan do výšky a vznáša sa na svojej tyči do bláznivých výšok. Pupa-la zasa zostáva doslova zadupaný do sídliskového betónu, z ktorého sa nepohne. Kolenič nás odtiahne na húsenkovú dráhu s ohňostrojom, Pupa-la nás nechá krútiť sa na rozheganom kolotoči pri paneláku. Obaja sú zaslúženými finalistami súťaže Anasoft. Ivan Kolenič, básnik, maliar, prozaik a sebadeštruktorka v jednom, je podľa mojej mienky jedným z horúcich favoritov na víťaza. Sú však pred nami ešte ďalšie knihy čakajúce na hodnotenie.

Beata Grünmannová

Ivan Kolenič, Až do nirvány, Agentúra Signum, 2014

Richard Pupa-la, Návštevy, Marenčin PT 2014

Česko-slovenská hranice v příbězích Jany Bratinkové

Jana Bratinková se narodila v roce 1957 na Slovensku, ale místa, která ji formovala v dospívání, se nacházejí v Podkrkonoší: do základní školy chodila v Lomnici nad Popelkou a na střední školu v Turnově. S manželem, Čechem, se seznámila na dovolené v Indii. V roce 1980 se vzali, a když manželovi slíbili byt na Slovensku, přestěhovali se tam. Žili a žijí v Bratislavě. Mají dvě dcery. V období, kdy Sametová revoluce umožnila, aby v česko-slovenských vztazích propukly zadržované emoce na povrch, a hlavně kdy rozdělení Česko-slovenska zbudovalo v první fázi nových česko-slovenských vztahů hranici mezi oběma novými státy s novými celnicemi a uniformovaným dohledem a když se množily náznaky, že by mohlo nových bariér mezi Čechy a Slováky spíše přibývat než ubývat, založila spolu s dalšími Čechy v květnu 1994 při Českém spolku Klub občanů České republiky za účelem úřední ochrany a osvěty pro Čechy na Slovensku.

V její rodinné historii se rýsuje jasná československá linka. Matka Jany Bratinkové pochází ze Šuran, deset kilometrů od Nových Zámků. Ta byla z deseti dětí, ale tři zemřely jako velmi malé. Dokonce dva její sourozenci ukončili svou krátkou pouť životem rychle za sebou během jednoho týdne.

Rodiče Jany tvořili česko-slovenský pár. Maminka, Slovenka, se ještě před válkou rozhodla jít do Čech. Důvod příchodu do Pardubic představovala potřeba vzdělat se v profesi, kterou si sama vybrala jako poslání. V Pardubicích studovala porodnickou školu a po škole pracovala celý život jako porodní asistentka. Když druhá světová válka skončila, Janina matka váhala, zda se vrátí na Slovensko nebo zůstane v Čechách. V rozhodování převážily Čechy nad návratem do Šuran. Starala se pak o novorozence nejdříve krátce v Rakovníku, později se vydala hledat své štěstí do Krkonoš. Do Lomnice nad Popelkou, kde působila jako jediná školená porodní asistentka na okrese, se rozjela

Lomnice nad Popelkou - lidová architektura

podle rodinné ústní tradice kvůli horám a lyžování. Hor si nakonec k těmto radovánkám moc neužila, protože si hned v prvních pokusech o tento druh sportu zlomila nohu. A tak se už nadále věnovala pouze svému bohubilému povolání porodní asistentky a také snaze o založení rodiny s vlastními potomky, což se ukázalo, že nebude tak jednoduchou záležitostí.

Otec Jany Bratinkové pocházel od Jičína. Vlastnil prosperující elektro-obchod, o který náhle přišel typickým dobovým způsobem. Tento dobový způsob chování politických vítězů vstoupil do dějin s proměnlivým a protichůdným označením, tj. jednou se tomu říkalo vítězství dělnické třídy a podruhé to dějiny označily jako normální justiční zločin. Jak bývalo totiž v kraji zvykem, tehdejší moc se po Únoru 1948 vypořádala s nebezpečným drobným podnikáním tím, že živnostníka, obchodníka či sedláka kromě zabaveného majetku ještě nádavkem zavřela do vězení. Standardní postup padesátých let postihl i Janinu rodinu. Příchod Jany na svět se tím pádem odložil až na dobu po návratu otce z vězení.

Jana vyrůstala v Lomnici nad Popelkou, ale letní i jarní prázdniny trávila u tetiček v Nových Zámcích na Slovensku. Slovenské prostředí jí připadalo stejně přirozeně vlastní, jako jí připadalo vlastní to české v Podkrkonoší, kde chodila do škol. Sem tam dokonce pochytila při prázdninách na Slovensku několik slov a vět z maďarštiny, kterou částečně ovládala i její matka.

Tato slovenská zkušenost z dětství se jí pak hodila v dospělém věku. Znalost slovenštiny a slovenských reálií zbudovala v Janě poměrně značnou naději, která ji zastihla později, když se v roce 1980 přesouvala s manželem na Slovensko. Manžel totiž dostal nabídku dobrého zaměstnání na železničním stavitelství v Senci. Tehdy říkala sobě i manželovi: já jsem na přesídlení zcela připravená, já vím ze své vlastní zkušenosti, do čeho jdu. Nic mě nemůže překvapit.

Tehdy Janu ještě těsně před cestou na Slovensko překvapila pouze matka, když jako rodilá Slovenka předpovídala výsledek dceřiny volby prorockými slovy: počkej, jako Češka to budeš mít na Slovensku těžké. Janě se tehdy taková předpověď zdála zvláště od matky přehnaná. Vlivem obou prostředí, slovenského i českého, neprožívala tudíž svou identitu nijak vyhraněně či jednoznačně, a to ani jako české a ani slo-

venské ztotožnění. Oba kořeny, ten český i slovenský, pociťovala jako vzdálenou záležitost, která se týká někoho jiného, snad rodičů, ale pro ni byla jen teorií.

Bohužel, jak vyplývá z dnešní výpovědi Jany Bratinkové, matka měla nakonec pravdu. Příchodem na Slovensko v doprovodu manžela začalo v jejím životě relativně dlouhé období, v němž viděla budování a také bourání česko-slovenských hranic. Vypěstovala si pro hraniční česko-slovenské sžívání mimořádnou vnímavost.

Téma těchto hranic jednak vystavěné mezi lidmi a jednak ve faktické rovině mezi oběma státy je v Janině mysli uloženo jako velký soubor příběhů, které prožili přátelé v jejím okolí. Naslechnuté příběhy dokáže ze sebe chrlit, když na to přijde řeč, nezadržitelně jeden příběh za druhým. Vyzbrojena prožitými zkušenostmi doby svého nepřetržitého pětaticetiletého pobytu na Slovensku skládá osudy lidí do zkušenosti, s níž se ráda poděluje se svým posluchačstvem.

Hlavní problémy pro Čechy na Slovensku podle Jany Bratinkové začaly po nástupu Vladimíra Mečiara k moci. Tehdy na Čechy na Slovensku dolehly otázky: Co dělat nejdříve? Zůstat Čechem, nebo se stát Slovákem? Ponechat si (či vlastně nově přijmout české občanství), nebo přijetím slovenského občanství ztratit možnost být občanem České republiky? A nejen to, na problém občanství se nabalily další obavy, třeba s vyplácením důchodů. Nejistá pozice pro Čechy na Slovensku nemohla být řešena jen na území Slovenské republiky, bylo třeba i součinnosti českých úřadů a české legislativy.

Češi na Slovensku zůstali fakticky rozkročení mezi nově vzniklými státními útvary ČR a SR. Většina ze slovenských Čechů neměla v Čechách trvalý pobyt a k tomu na Slovensku nebyli Češi většinou občany nového slovenského státu, i když zde měli zase naopak trvalé bydliště. Než se situace vyjasnila, uplynulo pár let. Dokonce později bylo možné toto: ten, kdo si vzal pod tíhou okolností slovenské občanství a ztratil české, mohl mít pak občanství dvě, slovenské i české. Jednou z takových okolností k žádosti o slovenské občanství byla podle Jany Bratinkové praktická stránka: ten, kdo neměl v roce 1993 slovenské občanství, byl povinen si obnovovat žádost o trvalý pobyt. Když zapomněl, byl penalizován. Ve snaze nedělat si problémy, bylo lépe přijmout slovenské občanství.

K tomu Jana poznamenává shrnující větu: Nikdy nebylo známo, co máte dopředu udělat. Mnoho zákonů vznikalo ve chvatu. Zjistilo se pak, že v platném zákoně to mělo být vlastně jinak řešeno a muselo dojít k další a pak k další změně.

Jana Bratinková přidává příklad ze života: Takže jsme měli jednu paní, nejdřív jí oznámili, že je občankou Slovenské republiky. Byla z toho dost zmatená, neboť byla přesvědčena, že je stále občankou České republiky. Nikdy se před tím nezřekla českého občanství. Nechala se však na úřadech přesvědčit, že má mít slovenské občanství, a tak to taky bylo stvrzeno. Pak se ale zjistilo, když šla požádat o nějaký dokument, že má vlastně stále platné české občanství a že přiznané slovenské občanství dostala omylem nebo neoprávněně. Zažádala tudíž znova o slovenské občanství, čímž pozbyla toho českého. Několik měsíců neměla ani české ani slovenské občanství.

Úředníci byli velmi neinformovaní, říká Jana Bratinková, třeba i takový problém byl: my jsme tady trvale žili a jet na dovolenou a nějaké dolary nebo devizy získat, to jsme museli jít do banky a říct, já tady žiji, já na to mám nárok a zavolejte mi ředitele. Prostě nedat se odbýt. Měli jsme takový paradox, že manžel jedné naší členky měl první ženu Česku a dítě v Čechách. Rozhodl se dobrovolně zvýšit alimenty. Alimenty se posílaly přes banku. To se však nedalo provést pouze příkazem bance. Muž musel požádat o vyřízení soudní cestou. Soud ve věci zvýšení alimentů proběhl a on obdržel potvrzení, aby slovenská banka převedla jeho slovenské peníze na české koruny, čímž mohl na dceru dobrovolně platit víc.

S odstupem času Jana Bratinková hodnotí tyto příběhy jako úsměvné, ale v té době byly některé historicky prý spíš k pláči. Další její příběh

Jedna z ulic v Lomnici nad Popelkou

to potvrzuje: Češka žijící na Slovensku zemřela a její rodina ji chtěla pohřbit v Čechách. Bylo třeba převézt ostatky do Čech, a to samozřejmě v rakvi. Tím nastal pro pozůstalé problém se clem. Když totiž vezli ze Slovenska zboží zakoupené na Slovensku, tj. v tomto případě rakev, museli rakev předložit k proclení.

Jana Bratinková komentuje příhodu úvahou, jak asi mohla taková lapálie působit na starší členy krajského spolku. Řekla k tomu: takže potom našim členům, lidem nad sedmdesát let, vyprávějte s úsměvem, že než zemřou a chtějí-li se nechat převézt do Čech, měli by si nejdříve přivést z Čech rakev, nechat se pak v ní vyvézt zpátky, čímž nebudou platit clo, protože, když budou cestovat ve slovenské rakvi, tak za ni zaplatí clo. Další problém byl se starými rodiči v Čechách, kteří na zimu jezdili k dětem na Slovensko. Když potřebovali lékařské ošetření, léky, museli do Čech.

V oblasti vyplácení důchodů docházelo k četným nedorozuměním. Především majitelé českého pasu (občanství) se domnívali, že budou pobírat důchod z českého důchodového systému, jenže z hlediska trvalého bydliště a posledního zaměstnání byli de facto slovenskými pojištěnci.

Jana Bratinková to komentuje: Měli jsme pár takových členů s podobnými problémy. Jedna naše členka se těsně před rozdělením republiky nastěhovala na Slovensko, celý život byla zaměstnaná v Čechách a nakonec jí připadl slovenský důchod, přestože tady na Slovensku odpracovala fakticky asi jen dva nebo tři roky. A dokonce jsme měli ještě docela krajní případ, kdy jednoho pána v době, kdy bylo jasné, že dojde k rozdělení Československa, vyslala jeho firma jako pracovníka, který byl již v důchodovém věku, ať jde zaškolit nové pracovníky na Slovensko (měl tehdy již nárok na český důchod, ale před odjezdem o něj v ČR nepožádal). Svůj pracovní poměr ukončil v okamžiku, kdy pracoval na Slovensku. Kdyby před odjezdem na Slovensko požádal o český důchod a u firmy zůstal dál jako pracující důchodce, bylo by vše bývalo v pořádku.

Na závěr svých příběhů dodává Jana Bratinková: Smyslem našeho Klubu občanů České republiky nebylo ani tak kulturní setkávání. Prostřednictvím Informačních listů, které vydáváme už několik let za podpory ministerstva zahraničních věcí, jsme poskytovali informace, jak si mají Češi vyřídit pobyt, jak si vyměnit pasy, jak jít volit, prostě jak vůbec žít.

PhDr. Stanislav Brouček, CSc., autor je historik a etnolog

MUDr. Ivan Hálek

rodoľub veľkého formátu

Slovensko ako krajina sa veľmi zmenili a hlavne ľudia v nej. Jedným z krajov, ktorý sa výrazne prerodil na nepoznanie, sú Kysuce. Už to nie je kraj nesmiernej biedy spreď prvej svetovej vojny. Drevené domčeky rozsiate po ťažko prístupných kopcoch a lazoch a dlhých dolinách, čo najvzdialenejších od významných znakov civilizačných premien, a tými bola v tej dobe železnica a cesty. Do tohto kraja prichádzalo len veľmi málo ľudí, ktorí chceli tomuto ľudu skutočne pomôcť a vytriahnuť ho z biedy a zo životných útrap. Takýmto človekom bol Pražan MUDr. Ivan Hálek, ktorý do tohto kraja prišiel v roku 1901, kedy Kysuce patrili ešte do Uhorska, do jeho samého pohraničia.

V tomto roku si pripomíname 70. výročie úmrtia MUDr. Ivana Háľka nesmierne pracovitého, vzdelaného lekára, spisovateľa, bádateľa a bojovníka za lepší život veľmi ubiedeného kysuckého ľudu.

Jeho meno nesie nemocnica v Čadci, pomenované sú po ňom ulice na Kysuciach i v Žiline, pediatri organizujú odborné semináre príznačne nazvané „Háľkove lekárske dni“. Udeľujú sa pamätné plakety (ceny) s menom Dr. Ivana Háľka, ako výraz ocenenia úsilia na úseku ochrany zdravia, zdravotnej výchovy a zásluh o rozvoj Kysúc. Jeho busta sa nachádza v areáli Nemocnice s poliklinikou v Čadci, v Žiline i v Bratislave. Vydavateľstvo Osveta v Martine vydávalo dve významné edície odborných medicínskych kníh. A to Dérerovu zbierku pre postgraduálne štúdium lekárov a farmaceutov a Háľkovu edíciu pre doškolovanie lekárov, určenú najmä pre tých lekárov, ktorí sa chceli špecializovať v niektorom medicínskom odbore. V oboch edíciách vyšli desiatky odborných kníh.

Kto vlastne bol Ivan Hálek?

Ivan Hálek sa narodil 11. novembra 1872 v Prahe v rodine českého básnika, spisovateľa a publicistu Vítězslava Háľka, ktorý bol najobľúbenejším básnikom mladej generácie druhej polovice 19. storočia. Ivan bol jeho druhý syn, ale otec sa z neho dlho netešil. Na vrchole svojej umeleckej tvorby ochorel a zomrel tri dni pred jeho druhými narodeninami. Matka sa presťahovala z Prahy do obce Krchleby pri Nymburku k švagrovi. Syna, ktorý tam chodil do ľudovej školy, vychovávala v duchu ideálov jeho proslávneho orientovaného otca a sama mu bola vzorom svojim čestným charakterom a zmyslom pre sociálnu spravodlivosť. Neskoršie sa s Ivanom, ktorého chcela zapísať do gymnázia, vrátila do Prahy. V roku 1890 sa zapísal na lekársku fakultu Karlovej univerzity, kde v roku 1896 promoval. Na univerzite v Prahe sa zblížil so slovenskými študentmi aj s ich spolkom Detvan.

Detvan bol a je slovenský spolok s najdlhším trvaním a tradíciou. Počas jeho existencie sa v ňom vystriedalo niekoľko generácií a každá mu vtláčila svoju nezameniteľnú pečať a charakter. Z tvorivého a kritického prostredia spolku vyšli desiatky talentovaných osobností, z ktorých sa stali poprední reprezentanti slovenskej, resp. československej politiky, diplomacie, vedy, kultúry, literatúry a umenia (M. R. Štefánik, V. Šrobár, A. Štefánek, M. Kukučín, L. Nádaši-Jége, J. G. Tajovský, M. Schneider-Trnavský, I. Krasko, G. Vámoš, J. Alexy,

M. A. Bazovský, F. J. Houdek, P. Gašparovič-Hlbina, L. Novák a mnohí ďalší...). Detvan vznikol z iniciatívy Pavla Sochána a Jaroslava Vlčka. V druhej polovici 80. a začiatkom 90. rokov sa skupinka členov spolku dostala pod vplyv myšlienok L. N. Tolstého. Budúci lekári Dušan Makovický a Albert Škarvan z nej vyvodili zásadné závery pre svoje ďalšie životné smerovanie. Okrem nich tvorili skupinku slovenských tolstojovcov študent obchodnej akadémie František Skyčák a aj medik Ivan Hálek. V Tolstého myšlienkach, filozofii a etických postojoch videli neobyčajne prítlačlivý vzor pre vlastnú svetonázorovú a mravnú orientáciu. Stali sa presvedčenými, vyhranenými stúpcami tolstojovského učenia (neodporovaniu zlu násilím, voľný výklad evanjelia) a od pražských študentských čias sa cieľavedome uberali vytýčenou cestou.

Ivan Hálek cez svojich slovenských priateľov nadobudol veľmi kladný vzťah ku Slovensku. Tento posilnil aj profesor T. G. Masaryk, ktorý programovo hlásal ideu československej vzájomnosti a potrebu šírenia vzdelanosti a osvety v najširších vrstvách. Po skončení medicíny mal možnosť pracovať na univerzite, alebo si mohol otvoriť lekársku ordináciu v Prahe. Rozhodol sa úplne ináč – odišiel na Slovensko. Spomenul na slovenských priateľov, na Dušana Makovického, ktorý bol lekárom v Žiline. Ten ho pozval na Slovensko a nabádal ho, aby si vybral za pôsobisko Kysuce. Tak sa aj stalo. V roku 1901 sa Ivan Hálek usadil ako praktický lekár v Čadci. Tu neskôr presťahoval aj svoju manželku a aj mamu.

Kysuce – kraj veľkej biedy a utrpenia

V tom čase boli Kysuce jednou z najchudobnejších a najzaostalejších kútov Uhorska.

Tu sa stretol s hladom, biedou, nevedomosťou ľudí, so zlou hygienou a vysokou chorobnosťou.

Hálek sa usiloval o odstránenie zlých sociálnych javov - snažil sa pozdvihnúť kultúrnu úroveň a duševnú zaostalosť kysuckých ľudí požičiavaním kníh, časopisov, uverejňovaním skúseností.

Začiatkom 20. storočia bola na Kysuciach veľmi vysoká úmrtnosť detí. Na tisíc živo narodených detí zomierala v prvom roku života takmer polovica detí, presnejšie 424.

Hálek ako moderný a vzdelaný lekár pátral po príčinách tejto strašnej biedy i ľahostajnosti a narazil na alkoholizmus, v tom čase masový jav v tejto oblasti Slovenska. Pokúšal sa ho liečiť osvetou. Putoval po kopaniciach, po zablatených chodníkoch a žasol nad zlými podmienkami, v ktorých tu ľudia žili (v drevených chatách bez komínov, kde dym štípal ľudí do očí, sadze sa usadzovali na múroch izieb, ľudia boli podvyživení - neúrodná pôda ich nedokázala uživiť, preto odchádzali za prácou do Ameriky alebo na Dolnú zem).

Hálek tieto svoje skúsenosti podrobne opísal v útlej knižke *Zápisky lekára*, ktorá vyšla po prvý raz v roku 1937 a v ktorej píše:

„Na Slovensko som prišiel ako lekár v roku 1901 - to bolo ešte Slovensko uhorské. Tam som potom prežil roky do prevratu i celé obdobie

Zápisky lekára

Ivan Hálek

Československej republiky a Slovensko som opustil v roku 1939, hneď po vzniku tzv. slovenského štátu. Z týchto 38 rokov som prvé štyri roky býval v Čadci, ktorá je naj-severnejším, ostatok v Žiline, ktorá je najjužnejším mestom tzv. Kysúc, t.j. povodia rieky Kysuce, vyvierajúcej pod Javorníkmi a vlievajúcej sa pri Žiline do Váhu. Azda najväčšou pozoruhodnosťou tohto kraja a ľudu v ňom žijúceho bola chudoba oboch, ktorá na mnohých miestach dosahovala azda krajných možných hraníc.

Tento charakter krajiny i ľudu udieral do očí, ak ste prešli Jablunkovským tunelom. A zvlášť v tých časoch, keď tento tunel znamenal ešte priechod do Uhorska.

Ľud tohto kraja žil v hlbokoj hmotnej biede a v duchovnej tme. V oboch bez vlastnej viny. Ako nebyť krajne chudobným a hlboko nevedomým tam, kde sa spojili všetky zlé sily a mocnosti sveta: príroda, výrobný spôsob, hospodársko-spoločenský poriadok i politický systém.

A zase nie príroda, ale hospodársko-spoločenský poriadok a politický systém nechávali tento ľud živiť a skoro hniť a plesnivieť v brlohoch, v dyme, v handrách, v blate udupanej podlahy a len-len že nie v hnoji zvierat, chovaných spolu s obyvateľmi v tých istých miestnostiach. Tieto ľudské zriadenia nešľachavo prihliadali na to, že útle deti boli po celé zimy otravované skazeným vzduchom a jednostrannou potravou studených zemiakov a div nie zámerne vyďávali deti i dospelých napospas otravným a degeneračným vplyvom alkoholu.“

Keď sa dennodenne stretával s hladom a ľudskou biedou, v tom čase začal pochybovať o idealistickej filozofii a premýšľal o novom výklade sveta a života, ktorý by odpovedal aj na jeho sociálne otázky a pochybnosti.

Postupne dospel k názoru, že ani boj proti alkoholizmu, ani osveta a ani on sám svojím odborným pôsobením i hlboko ľudským vzťahom ku svojim pacientom nedokážu tento stav od základu zmeniť. Začal sa preto viac orientovať na verejnú činnosť. Jeho manželka Luisa sa tiež osvedčila ako obetavá šíriteľka osvety, keď chodila do rodín a vyučovala negramotné deti. Zapojila sa aj do spolkovej činnosti a po dlhé roky zastávala funkciu predsedníčky žilinskej Živeny.

Hálek v Žiline

Po štvorročnom pôsobení v mestečku na Kysuci prijal ponuku Dušana Makovického a presídlil sa do Žiliny, kde prevzal jeho prax i s bytom. (Makovický sa od roku 1905 stal osobným lekárom v rodine ruského spisovateľa L. N. Tolstého v Jasnej Polane). V Žiline sa stali Hálkovi pacienti už aj mešťania, živnostníci, robotníci i dedičania z blízkeho a vzdialeného okolia. Ani tam však nezabudol na svojich Kysučanov, tí cestovali za ním a aj on sa vracal k nim ešte po desaťročiach ...

Hálkova lekárska i verejná činnosť nebola bez politického nádychu, a preto sa Hálek stal trňom v oku uhorských úradov, ktoré využili to, že nemal štátne občianstvo a v roku 1913 ho z Uhorska vypovedali súdnym uznesením.

Pred vyhostením ho zachránila žilinská verejnosť, ktorá spísala petíciu. Počas 1. svetovej vojny však musel aj tak Žilinu opustiť. Narukoval ako vojenský lekár a pôsobil vo viacerých vojenských nemocniciach vtedajšieho Rakúsko - Uhorska.

Ivan Hálek privítal vznik ČSR s veľkým nadšením a očakávaním. V roku 1918 sa stal členom Revolučného národného zhromaždenia. V Žiline, kde bolo sídlo Ministerstva s plnou mocou pre správu

Slovenska, ho menoval minister Dr. Vavro Šrobár rezortným šéfom zdravotníctva.

Od založenia Československého červeného kríža v roku 1919 bol členom jeho ústredného vedenia.

Hálek v období prvej československej republiky

V roku 1920 kandidoval vo voľbách do Národného zhromaždenia, kedy bol zvolený za poslanca za Slovenskú národnú a roľnícku stranu. Na pôde poslaneckej snemovne pôsobil vo výbore pre zdravotníctvo a snažil sa dosiahnuť zlepšenie zdravotnej situácie na Slovensku. Publikoval rôzne články napr. *Ako je postarané o zdravotníctvo v republike*, kde kritizoval stav zdravotníckej starostlivosti na Slovensku.

Prednášal v Bratislave o potrebe sociálnej starostlivosti o deti. Vyzýval do boja proti alkoholizmu napr. článkom *Odalkoholizovať republiku*.

Jeho články v časopisoch (Slovenský denník, Nový svet, Svet, Slovenská politika) sa vyznačujú presvedčivou argumentáciou, založenou na štúdiu odborných publikácií a štatistík, na skúsenostiach z vlastnej praxe i na poznatkoch, ktoré získal na cestách v zahraničí.

Dozvedáme sa v nich:

- o zaostalosti kysuckej dediny v minulosti, príbytkoch bez základných hygienických prostriedkov,
- radí, ako postaviť zdravotne bezchybné sociálne zariadenia, studňu, vodovod,
- vysvetľuje dôvody ich naliehavej potreby,
- vymenúva preventívne opatrenia pred prechladnutím, tuberkulózou a inými chorobami, ktoré sa v hygienicky neudržiavanej dedine veľmi rýchlo a ľahko rozširujú.

Jeho práca na poli zdravotnej osvety a vzdelávania na Slovensku nemala v tých časoch obdobu a jeho výskumy v sociologickej oblasti sú veľmi vzácnym dokumentárnym materiálom tej doby.

Vystúpil s prejavom *Organizácia verejnej zdravotníckej služby*. Kvôli politickým útokom z rôznych strán sa v roku 1923 vzdal poslaneckého mandátu, vzdal sa aj funkcie referenta pre zdravotníctvo bez nároku na penziu a vrátil sa k lekárskej praxi. Ivan Hálek zostal v Bratislave ešte rok. Odborne sa vyškolil na detskej klinike u prof. MUDr. J. Brdlika.

Práve aj jeho zásluhou v roku 1921 otvorili v Žiline - Bytčici druhú Detskú nemocnicu na Slovensku, ktorej primárom sa stal MUDr. Ivan Hálek.

Detská nemocnica bola známa v rámci celej Československej republiky. Tu pôsobilo pod vedením MUDr. Ivana Hála veľa známých a výborných lekárov. Odborne fundovaný znalec detskej

Makovického dom

psychiky, svedomitý v práci bol pre spolupracovníkov i pre pacientov viac ako lekár. Aby spríjemnil deťom nemocničný pobyt, zorganizoval bábkové divadielko.

Roku 1924 preložil do slovenčiny zdravotno-výchovnú bábkohru Dr. K. Drimla *Bacilínka*. Účelom hry nebolo iba pobaviť, ale deti i rodičov poučiť o zásadách boja proti chorobám. Vystúpenie spájalo s krátkym populárnym výkladom.

Ivan Hálek bol veľkým milovníkom divadelného umenia a spolu so svojou manželkou vykonal v Bytčici veľa zásluhnej práce. Bol aj jedným z hlavných iniciátorov a organizátorov ochotníckeho divadelného súboru v Bytčici, ktorý na svoju dobu dosahoval vysokú umeleckú úroveň. Neodmysliteľnou súčasťou Hálkovho životného diela sú tiež preklady kratších próz a poézie ruských autorov Tolstého, Turgeneva, Lermontova, Krylova a Puškina.

V r. 1925 Alica Masaryková otvára v Martine Ústav M. R. Štefánika na výchovu sociálno-zdravotníckych pracovníčok (Na výstavbu ktorého americkí Slováci venovali milión korún). Tu dochádzal vyučovať bez uplatnenia nároku na odmenu a náhradu cestovného.

V roku 1928 bol v Žiline otvorený Sociálnozdravotný dom ČSČK.

Pri otvorení vo svojej slávnostnej prednáške uvádza smutné skutočnosti o zlom zdravotnom stave obyvateľstva v Hornotrenčianskej župe a navrhuje nápravy - nové postupy a zvýšený boj proti alkoholizmu, poradne pre budúce matky, navrhuje odstrániť nevedomosť v oblasti starostlivosti o dieťa, zaviesť pri každej škole detské ihrisko, na dedinách navrhuje zaviesť parné kúpele ... V roku 1937 vydal svoje dielo *Kysuce - Pokus lekára o sociológiu hornatých krajov Slovenska*. (V r. 1930 Alica Masaryková otvára aj v Martine Dom sociálno-zdravotnej starostlivosti pre mládež.)

Nútený odchod z milovaného Slovenska

Do plynulého aktivitou naplneného toku Hálkovho života zasiahli neúprosne dejiny.

Vznikom Slovenského štátu 18. marca 1939 bol ako štátny zamestnanec českej národnosti zbavený služby a zo Slovenska bol vyhodený. Odišiel medzi poslednými v júni 1939.

Odchod zo Slovenska prežíval Ivan Hálek veľmi ťažko. Pomoc mu poskytol priateľ Dr. Karel Šantrůček. V Prahe - Modřanoch prežil svoje posledné roky. Pracoval na literárnych prekladoch, na pamätiach s názvom *Vzpomínám na TGM*, ktoré vyšli až po jeho smrti (1948).

Aj napriek nútenému odchodu Ivan Hálek na Slovensko a na roky prežité na Kysuciach i v Žiline nikdy nezanevrel, ba označil ich za najkrajšie vo svojom živote: „Zapustil jsem na Slovensku kořeny... Sloven-

Pomník Ivana Háleka v Žiline

sko je pro mne nejdelsí, nejdrahší a nejkrásnější dobou mého života ...“

Jeho zdravotný stav sa počas vojnových rokov zhoršoval, až dňa 17. februára 1945 zomrel. Pochovaný je na Vinohradskom cintoríne v Prahe v spoločnom hrobe s manželkou Louisou a dcérou Elenou. (Na jeho hrobe je socha mládenca v slovenskom kroji a reprodukcia kresleného portrétu od akademického maliara Pavla Lisého.)

MUDr. Ivan Hálek bol nielen vynikajúci lekár, ale bol to predovšetkým vzdelanec veľkého formátu a ľudomil Slovákov. Jeho dielo a vykonaná práca je nielen neodmysliteľným, ale v mnohom i nenahraditeľným komponentom civilizačných premien Kysúc. Hálek bol českým misionárom na Slovensku a postaral sa svojím spôsobom o humanizáciu kysuckého ľudu a pozdvihol jeho kultúrnu úroveň.

Ivana Poláková

Literárny podvečer k 70. výročiu ukončenia druhej svetovej vojny

Z diel slovenských spisovateľov, ktorých životné osudy vojna poznamenala, čítajú:

Štefan Capko a Vlado Štancel

(Hana Zelinová: Volanie vetra, Ján Rozner: Noc po fronte)

28.5.2015 18.00

Knižnica Domu národnostných menšín,
Vocelova 602/3, Praha 2.

Program pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR a Magistrátu hl. mesta Prahy.

Príloha časopisu Listy Slovákov a Čechov

Vážení čitatelia, predkladáme vám ďalšiu z ocenených študentských prác venovaných I. svetovej vojne, ktoré zazneli v decembri 2014 na XI. medzinárodnej konferencii slovenských stredoškôľakov a ich hostí. Konferencia sa konala vďaka finančnej podpore MŠMT v ČR a Všeobecného gymnázia v Bruntále a Múzea Bruntál. Autorky sú

študentky sexty GVARZ v Žiline a patrili do mladšej vekovej kategórie. Práca je z nedostatku priestoru prílohy krátená o bohatý poznámkový aparát, časť úvodu i spomienky pamätníkov. Ale aj po týchto úpravách prináša zaujímavý plastický pohľad človeka, ktorý sa zúčastnil veľkých dejín na úkor vlastnej malej histórie jedného ľudského osudu.

Jozef Tvrđý v dôstojníckej škole v Trenčíne (r. 1917)

Úvod

Túžba po moci bola jednou z príčin vzniku I. svetovej vojny, katastrofy globálnych rozmerov, ktorú z dejín ľudstva nie je možné vymazať.

Tento vojnový konflikt udrel takmer do všetkých kútov sveta, zamiešal sa do života nevinných národov, ktoré s vojnou nikdy nechceli mať nič spoločné. Na to, aby sme odhalili identitu aspoň jedného z nich, sme sa ďaleko obzerať nemuseli, je to práve ten náš - slovenský.

Slovenský ľud, ako nedobrovoľná súčasť Rakúsko-Uhorska, nemal možnosť vybrať si stranu, na ktorej chcel stáť a možnosť *nie* neprichádzala do úvahy. Napriek tomu Slováci

Žilinčan vo veľkej vojne (príbeh Jozefa Tvrđého)

v službách nenávidenej monarchie dosiahli výnimočné výsledky a odpor k vojne dokázali zamaskovať svojím vytrvalým nasadením. To je jedným z dôvodov, prečo sme si za tému práce vybrali Jozefa Tvrđého, slovenského vojaka bojujúceho pod zástavou Rakúsko-Uhorska.

Cieľom našej práce bolo zachytiť I. svetovú vojnu nielen pomocou historických faktov, ale predovšetkým prostredníctvom príbehu človeka, ktorý toto peklo zažil na vlastnej koži.

Po vybraní témy sme sa snažili nájsť všetky dostupné materiály k tejto problematike. Vyhľadali sme dostupnú literatúru o I. svetovej

vojne v Krajskej knižnici v Žiline ako aj na internete. Ďalšia naša cesta viedla do Štátneho archívu v Bytči - Žilina, kde sa nám doteraz vždy podarili nájsť historické pramene potrebné na vypracovanie práce. Tento raz sme to šťastie nemali - všetky pramene do roku 1918 sú v maďarskom jazyku.

Ďalší problém, ktorý sme museli vyriešiť, bolo vyhľadanie pamätníka, ktorý by nám poskytol informácie o vojakovi - účastníkovi I. svetovej vojny. Nakoniec sa našou pamätníčkou stala Dagmar Lahová, ktorej mama a starý otec pochádzali zo Žiliny a poskytla nám ma-

U neho pracovala ako koncipientka pekná čiernovlasá Magduška, ktorá sa môjmu bratovi páčila, ale vzhľadom na svoj vek ostalo len pri páčení. Keď išiel ujo služobne do okolitých dedín, do Košce, Košeckého Podhradía, Kloboušíc, ktoré patrili pod jeho správu, tak nás zobral so sebou. Po dlhých rokoch som mal v Žiline spolupracovníka a kamaráta Kazimíra Pokorného. Pri vzájomných spomienkach na mladšie časy sme zistili, že Kazov oco bol v Ilave okresným náčelníkom v tom období a so Szalayovcami sa vzájomne poznali. Aj teta Ludka živo spomínala hlavne na pani Pokornú, ktorá pochádzala zo Štúrova a tak jej slovenčina robila občas potiaže. Keď ujo Karol dosiahol penzijný vek odsťahovali sa do Bratislavy, kde bývali vedľa Justičného paláca. Ujo ešte potom robil v národnom podniku Geodézia v Rači. Robil zásobovača, obstarával nové typy meračských prístrojov a pomôcok a mal v tom dôkladný prehľad, za čo si ho tam veľmi vážili. Tesne po oslave svojich sedemdesiatin ujo zomrel a pochovali sme ho na Štiavnickom cintoríne. Teta Ludka zostala sama a po roku či dvoch sa presťahovala bližšie ku svojej celoživotnej láske Karimu, aby ho mohla častejšie navštevovať na cintoríne. Bývala v Priekope odkiaľ chodievala aj ku nám do Žiliny na časté návštevy. Chodili sme aj my ku nej a občas som ju zaviezol k rodine alebo bývalým starším známym. Ku koncu života začala mať vážne zdravotné problémy a tak ma poprosila, aby som ju zaviezol do martinskej nemocnice. Boli sme pre ňu v Priekope s mojim bratom Duškom a v nemocnici sme ju ešte boli párkrát navštíviť. Tiež leží na Štiavnickom cintoríne vedľa svojho milovaného Karčiho.

Teta Irenka Tvrđá

Ďalšia maminkina sestra - teta Irenka po absolvovaní obchodnej akadémie vo Vrútkach odišla pracovať do Žiliny do Tatra banky, kde sa zoznámila so svojim budúcnym manželom

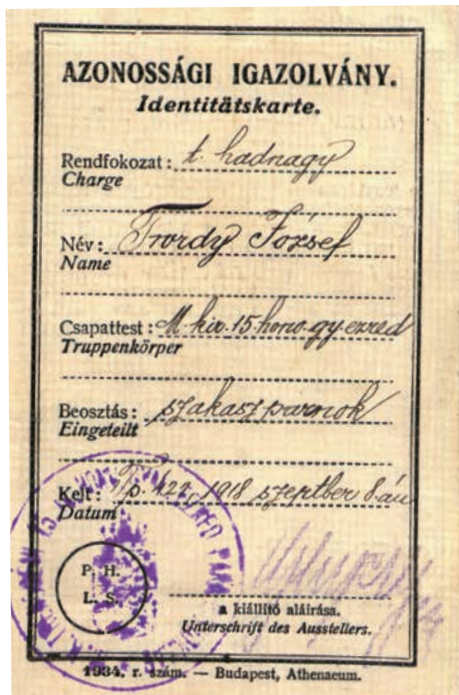
Jozefom Tvrđým. Pracovala dlho ako banková úradníčka, s výnimkou obdobia, keď sa im narodila jediná dcéra Tanička v tom istom roku ako ja - 1928.

Tanička po ukončení dievčenského gymnázia v Žiline študovala na Prírodovedeckej fakulte Komenského univerzity v Bratislave matematiku a deskriptívnu geometriu, tieto predmety potom vyučovala na SVŠT. Za manžela si zobrala Vaška Medeka vysokokvalifikovaného odborníka v uvedení disciplínach, ktorý bol profesorom na stavebnej fakulte SVŠT. Vašek sa narodil v roku 1923 a keď som ja študoval v Košiciach a pripravoval sa na skúšku z geometrie v roku 1947 študoval som to z vysokoškolskej učebnice, ktorej autorom boli Cenek - Medek, čiže už ako 24 ročný písal odborné knihy.

Jozef Tvrđý, Tanička Medeková - Tvrđá, Irena Tvrđá - Štípalová, 1936

Jozef Tvrđý, Táňa Medeková Tvrđá, Irena Tvrđá Štípalová (r. 1936)

Identifikačná karta Jozefa Tvrdeho (r. 1918)

teriály aj informácie o svojom starom otcovi Jozefovi Tvrdom, ktorého životné osudy sme spracovali v tejto práci.

Práca je rozdelená na 4 časti. V prvej časti sme stručne opísali situáciu počas 1. svetovej vojny vo svete i na Slovensku. Druhá časť bola pre nás kľúčová, snažili sme sa čo najvernejšie zachytiť životný príbeh vojaka Jozefa Tvrdeho. Potom nasleduje rozhovor s pamätníčkou a obrazová príloha.

Prvá svetová vojna

Prvá svetová vojna sa do histórie ľudstva zapísala ako „prvá katastrofa 20. storočia“. Vyžiadala si okolo 21 miliónov ranených, 10 miliónov mŕtvych a 8 miliónov nezvestných ľudí. Jej dôsledky ovplyvnili celé 20. storočie.

Zámienkou vypuknutia vojny bola vražda rakúsko-uhorského následníka trónu Františka Ferdinanda D' Este a jeho manželky Žofie, ktorú v júni 1914 v Sarajeve spáchal srbský štu-

dent Gavrilo Princip. Rakúsko-Uhorsko, povzbudené podporou Nemecka, vyjadrilo snahu o obnovenie svojho politického vplyvu a zaslalo Srbsku provokatívne ultimátum, ktorého požiadavky boli pre Srbsko neprijateľné, a tak Rakúsko-Uhorsko vypovedalo 28. júla 1914 Srbsku vojnu. Takto sa začala 1. svetová vojna.

Vojny sa zúčastnili takmer všetky veľmoci, ktoré sa rozdelili do 2 aliancií. Medzi štáty Dohody patrili Belgicko, Francúzsko, Japonsko, Veľká Británia, Rusko, Srbsko, Taliansko od roku 1915, USA od roku 1917 a ďalšie. Proti nim bojovali Ústredné mocnosti: Nemecko, Rakúsko-Uhorsko, Turecko a Bulharsko.

Na stupňovaní rozporov mala nepochybne najväčšiu zásluhu radikálna politika Nemeckej ríše. Túžba po zasiahnutí do celosvetovej politiky a nových kolóniách sa prejavila aj stavbou mimoriadne silnej námornej flotily.

V priebehu 1. svetovej vojny sa bojovalo na viacerých frontoch. Rozhodujúcim pre Nemecko bol západný front, kde sa po zlyhaní plánu bleskovej vojny viedla dlhodobá a vyčerpávajúca zákopová vojna.

Ďalšie problémy spôsobil Nemcom východný front, kde podcenené Rusko zaútočilo rýchlo. Nedostatky vo výzbroji vynahradilo vysokými početnými stavmi. Slabé nemecké vojská pri Gumbinnene vo Východnom Prusku boli porazené, rakúsko-uhorská armáda zatlačená ku Krakovu a Rusi postupovali k Baltskému moru. Ich postup bol však čoskoro zastavený, keď nemecký cisár nariadil presunutie 5 divízií zo západného frontu na východný.

Rakúsko-Uhorsko sa pokúšalo prebrať iniciatívu na balkánskom fronte, keď niekoľkokrát zaútočilo proti Srbsku. Belehrad sa mu konečne podarilo dobyť 2. decembra 1914, ale už na druhý deň sa úspešnému protiútokú srbských vojsk podarilo vytlačiť nepriateľa až za srbské hranice. Napriek hrdinskému odporu srbských vojakov obsadili Ústredné mocnosti, už s podporou Bulharska, do konca novembra 1915 celé Srbsko a neskôr aj Čiernu Horu. Balkánsky front dočasne zanikol.

Keď sa pri úspešnej Brusilovovej protiofenzíve v lete 1916 podarilo ruskej armáde obsadiť Bukovinu a východnú Halič, do vojny po boku Dohody vstúpilo Rumunsko. Rakúsko-uhorská a nemecká armáda však prinútila Rumunov ustúpiť a Ústredné mocnosti v novembri 1916 dobyli Bukurešť. V roku 1917 boje v Bukovine pokračovali a aj tu sa vojna zmenila na zákopovú. Po vyčerpávajúcich bitkách sa nakoniec Ústredným mocnostiam podarilo vyhnáť Rusov z tejto oblasti.

Hoci sa Ústredné mocnosti spoliehali na podporu Talianska, s ktorým pred vojnou tvorili Trojspolok, Taliansko vyhlásilo neutralitu a potom v roku 1915 vstúpilo do vojny na strane Dohody. Tak vznikol taliansky front, ktorý na hraniciach s Rakúsko-Uhorskom tvorili 2 oblasti: Alpy a údolie rieky Soča. Spočiatku sa Taliansko snažilo o vlastnú iniciatívu, ale pripravené rakúsko-uhorské vojská odolali všetkým 11 ofenzívam talianskych jednotiek.

Hlavné ústredie talianskej armády sídlilo počas vojny v severovýchodnom meste Udine, ktoré bolo po zdrvujúcej porážke talianskej armády pri Caporette v roku 1917 okupované Rakúsko-Uhorskom. V spomínanej bitke sa dobre plánovanému úderu nemeckých a rakúsko-uhorských vojsk podarilo ničiť jednu obrannú líniu Talianov za druhou. Straty padlých, ranených a zajatých Talianov predstavovali viac ako 286 tisíc mužov. Útočníci prenikli cez Udine a iné mestá až k rieke Piava a zmocnili sa veľkých zásob potravín a vojenského materiálu.

Po rozhodujúcom zlyhaní jarnej nemeckej ofenzívy na západnom fronte v roku 1918 Nemci pochopili, že vojnu prehrali. Čoskoro o mier požiadali Bulharsko a Turecko. Kľúčové bolo aj stroskotanie rakúsko-uhorskej ofenzívy na rieke Piave 24. októbra 1918, keď odhodlaní Taliani začali rozhodujúci útok a rakúsko-uhorské jednotky dostali príkaz stiahnuť sa. Rakúsko-Uhorsko podpísalo prímerie 3. novembra 1918 vo Villa Giusti v Taliansku a o 8 dní neskôr rakúsky cisár Karol I. abdikoval. Rakúsko-uhorská monarchia zanikla.

Pred odchodom na front (Budapešť, r. 1917)

1. svetová vojna: voľný čas - vojaci bavia kolký

Udine (1918)

Slováci vo vojne

Vojna vo veľkom rozsahu poznačila celú spoločnosť na Slovensku, hoci bojové stretnutia ho zasiahli len okrajovo. Rozkaz všeobecnej mobilizácie vyhlásený 31. júla 1914 odvelil zo Slovenska na bojiská svetovej vojny okolo 400 000 mužov, čo vtedy predstavovalo približne sedminu obyvateľstva a 4 % rakúsko-uhorskej armády. Slováci slúžili vo všetkých druhoch vojsk: v pechote, v delostrelectve v ženijnom vojsku, v špeciálnych aj tylových jednotkách, najmenej z nich sa uplatnilo v jazdecke a námorníctve.

Najkrvavejšie obete slovenských vojakov v uniformách Rakúsko-uhorskej monarchie v prvých rokoch vojny sú spojené s východným frontom. Počas Brusilovovej ofenzívy 30. septembra 1916 utrpeli rakúsko-uhorské jednotky veľkú porážku, stratili približne 750 000 mužov.

Útrapy slovenských vojakov pokračovali na fronte v Rumunsku, kde na jeseň a v zime roku 1916 boli nasadení v rámci 1. rakúsko-uhorskej armády predovšetkým príslušníci 15. trenčianskeho, 9. košického, 16. banskobystrického a 14. nitrianskeho honvédskeho pešieho pluku. Napriek tomu, že vojská Ústredných mocností obsadili Bukurešť, nedosiahli na tomto fronte rozhodujúce víťazstvo a bojovalo sa tu aj v nasledujúcich rokoch.

V ďalšom období až do skončenia vojny sa významným stalo pôsobenie Slovákov na talianskom fronte, kde sa dostávali postupne. Najskôr boli nasadení do Álp, kde tvorili delostrelecké, horské jednotky a prápory poľných strelcov.

Na rieke Soča zvýraznil ich zastúpenie v novembri 1916 prísun trenčianskeho 71. a bratislavského 72. pešieho pluku z východného frontu. Práve slovenské pluky sa aj za cenu veľkých strát zaslúžili o odrazenie náporu vytrvalej ofenzívy Talianov.

Slováci sa zúčastnili aj krvavých bojov na rieke Piave v roku 1918. Napriek nepriazni-

V. a VI. zboru a o honvédskejších peších plukoch č. 13 a 15, že sa v nich snúbi naturálna „... tvrdosť, ktorá ani pri veľkých stratách sa nekláti s elánom, ktorý robí útoky našej armády nezadržateľnými...“

Straty vojakov rakúsko-uhorskej armády, zmobilizovaných z územia Slovenska, sa odhadujú približne na 69 000 mŕtvych a vyše 61 000 trvale zmrzačených vojakov.

Život Jozefa Tvrdeho

Jozef Tvrďý sa narodil v roku 1897 ako jedného z 8 detí Štefana Tvrdeho ml. a Oľgy Alojzije Hoffmannovej.

Pochádzal z rodiny, ktorá výrazne prispela k rozvoju Žiliny, jeho rodného mesta. S bratrancom Vojtechom Tvrďým, ktorý tu rovnako ako jeho otec pôsobil ako starosta, udržiaval kontakt aj v čase vojny.

Jozefov otec Štefan bol vyučený obchodník a v rokoch 1888–1905 v Žiline úspešne prevádzkoval niekoľko obchodov. Svojím podnikateľským umom tak zabezpečil budúcnosť svojim deťom.

Z Jozefových 7 súrodencov sa dospelého veku dožili 5, 2 zomreli ešte ako ani nie roční, brat Alojz zomrel ako 21-ročný na rýchlu TBC. Jozef bol jediný, ktorý narukoval do armády. Sestry Štefánia a Oľga Alojzija pomáhali rodičom v obchode, brat Pavel sa usadil v Amerike a Ferdinand sa po vyštudovaní práva stal notárom.

Jozef vychodil maďarské školy, čo bolo vtedy v Rakúsko-Uhorsku bežné. Najprv navštevoval ľudovú školu v Žiline Római Katolici núpiskola, potom 3 roky katolíckeho gymnázium Pozsonyí hirályi kat. gymnasium. Zvyšné triedy gymnázia absolvoval v piaristickom gymnáziu v Trenčíne. Spočiatku tam býval u piaristov na internáte, ale prísny režim a slabá strava ho donútili presťahovať sa, takže posledné roky strávil u obchodníckej rodiny Markovičových. Priateľstvo s touto rodinou si udržal aj v neskoršom období, p. Paula Markovičová bola krstnou mamou jeho dcéry Tatiany.

Pozorovateľňa v Bukovine

vej situácii sa slovenským jednotkám podarilo zložiť 3 obranné pásma nepriateľa a zajať 1200 talianskych vojakov.

O udatnosti, obetiach aj vyznamenaniach slovenských vojakov sa uznanlivo vyjadrovali rakúska aj maďarská tlač.

„Poloúradný Reichpost písal o chrbáčoch vojakoch „prevažne slovenského pôvodu“

Príprava na boj v Bukovine

Delá v Bukovine

Zákopová vojna v Bukovine (r. 1917)

Keďže rok po vypuknutí prvej svetovej vojny dovŕšil Jozef 18 rokov, mal byť odvedený do armády. Požiadal však ministerstvo vojny, aby mohol najskôr ukončiť štúdium. Ministerstvo vojny mu vyhovel, maturitu absolvoval 25. júna 1916.¹ Po zmaturovaní vychodil dôstojnícku školu v Trenčíne, získal hodnosť nadporučíka a narukoval k honvédom do 15. trenčianskeho pluku ako delostrelec.

V novembri 1917 bol ako súčasť tohto pluku poslaný v rámci rakúsko-uhorského vojska do rumunskej Bukoviny obsadenej ruskou armádou.² Ich presun sa začal 4. novembra 1917, keď ranným rýchlikom docestovali do Budapešti. Nasledujúci deň odcestovali smerom na Brašov. Cesta trvala 11 hodín a do cieľa dorazili až neskoro poobede. Tam sa však ich presun ešte neskončil, pretože dostali nové rozkazy. Jozef Tvrдый okomentoval takto: „A tak doobeda 10. 11. sme docestovali a stále sa nachádzame na maďarskom území. Tu nás čakal vojenský posol na koni s rozkazom. Hneď sme pochopili, že to celé je v prdeli.“³

Náročné boje v nepriaznivých podmienkach hornatej Bukoviny si vyžiadali mnoho obetí, ale Jozef bol jedným z tých, ktorým sa podarilo prežiť.

O rok neskôr bol vydaný rozkaz na presun viacerých slovenských plukov vrátane 15. trenčianskeho z východného frontu na taliansky. Cez Segedin, Záhreb a Karlovec sa premiestnili do okolia mesta Udine,⁴ ktoré bolo v tom čase násilne obsadené nemeckými a rakúsko-uhorskými jednotkami po rozhodujúcej bitke na Piave sa okupácia tohto mesta definitívne skončila.

Z Talianska sa Jozef vrátil na Slovensko v októbri 1918, no z vojska zatiaľ prepustený nebol. Ešte ako vojak sa prihlásil na právnickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave. Štúdium bol však nútený prerušiť, pretože bol odvelený do Chebu a neskôr bol prevelený do Prešova.

Po zrušení vojenskej pohotovosti ostal registrovaný ako poručík 41. pešieho pluku v Žiline. V roku 1927 bol menovaný nadporučíkom v zálohe. Po 2. svetovej vojne bol vymenovaný za kapitána.

Prevoz mŕtvych (Bukovina)

Úspešné ukončenie štúdia na maďarských školách mu zaistilo možnosť zúčastniť sa abiturientskeho kurzu, ktorý absolvoval v rokoch 1919–1920 na obchodnej akadémii v Bratislave a získal tak znalosti z účtovníctva i bankovníctva.

Po jeho ukončení sa vrátil do Žiliny a pomáhal otcovi v obchode. Súčasne bol zamestnaný od 1. júla 1920 v účtovnej spoločnosti Žilinská pomocnica.

V roku 1925 sa Jozef oženil s Irenou Štípalovou, ktorá pochádzala z Turčianskej Štiavničky. Irena po absolvovaní obchodnej školy vo Vrútkach prišla pracovať do Žiliny, do banky, kde sa aj zoznámila so svojim budúcim manželom Jozefom Tvrđým. Irena bola uvedomelá Slovenka, takže obaja manželia boli členmi Matice slovenskej, odoberali slovenské časopisy Živena, Krásy Slovenska ako aj knihy slovenských spisovateľov.

Hoci sa 11. decembra 1920 Žilinská pomocnica zlúčila s Tatra bankou v Martine, Jozef bol jej pracovníkom až do 30. septembra 1929. Neskôr pracoval v Považskej agrárnej a priemyselnej banke, ale v čase krízy bol prepustený. Kratší čas robil bezplatne v Rol-

nickej vzájomnej pokladnici v Žiline a od decembra 1934 bol zamestnaný v jej filiálke v Ružomberku do februára 1937, neskôr v Spišskej Novej Vsi do 1. júna 1937. V rokoch 1937–1939 pracoval v žilinských elektrárňach ako účtovník.

Jeho posledným miestom bola súkenka v Žiline Slovena, kde pracoval ako pokladník až do odchodu na dôchodok. Keďže mal „zlý kádrový profil“, bol bratrancom Vojtecha Tvrđého⁵ a jeho brat Pavel žil v Chicagu, nemohol dlhšie pracovať.

V roku 1928 sa im narodila dcéra Táňa. Navštevovala ľudovú školu u „vinctiek“⁶ v Žiline, potom aj 8-ročné dievčenské gymnázium. Po maturite si urobila doktorát na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a zamestnala sa ako profesorka na Elektrotechnickej fakulte SVŠT.⁷ Vydala sa za prof. Václava Medeka, ktorý učil matematiku a geometriu na SVŠT v Bratislave. Narodila sa im dcéra Dagmar⁸, ktorá je architektkou a momentálne žije v Bratislave.

Jozef Tvrдый zomrel v roku 1987 a je pochovaný na žilinskom cintoríne.

Michaela Gašpíriková, Lucia Ly Nguyenová

Poznámky

¹ Rozhovor s pamätníčkou.

² Rozhovor s pamätníčkou.

³ Z listov denníka Jozefa Tvrđého.

⁴ Rozhovor s pamätníčkou.

⁵ Po skončení 2. svetovej vojny v roku 1945 bol prenasledovaný komunistami a musel odísť zo Žiliny.

⁶ Spoločnosť dcér kresťanskej lásky sv. Vincenta de Paul

⁷ Slovenská vysoká škola technická

⁸ Naša pamätníčka

Rodinný nábrobok - Štefan Tvrдый ml., Olga Alojzia Tvrđá, Jozef Tvrдый a ďalší

Japonské leto, Izu a výstup na horu Fudži

Japonské leto! Horúce vlhké dni, keď je človek bez klimatizácie stratený, spotený od hlavy až k pätám. Ohlušujúce nočné koncerty cikád semi. Prudké dažde, keď sa otvoria všetky nebeské prieduchy naraz. Vodné prietrže, prichádzajúce nečakane a rovnako nečakane a rýchlo končiace. „Zmrzlinový“ vozík s typickou melódiou, ponúkajúci chladené sójové halušky s príchuťou zeleného čaju či ovocnú triedť.

Búrky! Ako tá, keď sme s kamarátom, keramikom Kazumom, sedeli po celodennej práci v malej pizzérii, voňajúcej čerstvo upečeným cestom a olivovým olejom, vonku trieskali blesky a voda z deravej strechy kvapkala do zaváraninových pohárov, rozostavných po stoloch...

Dozrievajúca ryža na poliach. Komáre. Rybníky husto zarastené lotosovými kvetmi, ktoré ráno rozkvitnú, aby do večera zvädli, ilustrujúc tak podobnosť o pominuteľnosti života...

Ludové slávnosti Macuri, keď si každé mestečko či štvrť nájde dôvod k radosti a oslavám, bujarým sprievodom ulicami, prenášaním prenosných svätyní mikoši s tancom a spevom. Nekonečné letné ohňostroje! Radosť a pýcha miest, ktorých príprava začína niekoľko týždňov dopredu a mená sponzorov, pred každým „dejavom“ svetelného predstavenia hlásia amplióny.

Budha v čapici

Rybolov a túlanie sa po pobreží Omaezaki. Kareta obrovská vyvrhnutá vlnami na piesočnú pláž s odhryznutou hlavou...

Slávnosti Bon Odori, sviatok „všetkých svätých“, kedy sa duše zomretých vracajú na tri dni naspäť na zem, celé Japonsko je v pohybe, každý potrebuje zavítať domov, odkiaľ pochádza a priniesť na hroby predkov obety. Dni, kedy sa na dedinách i v jednotlivých štvrtiach miest tancujú kruhové tance za sprievodu bubnov...

Leto, neznesiteľne horúci čas, keď sa dá voľnejšie dýchať snáď len na horách a ľudia z nížin a rozpálených miest tam nachádzajú útočisko. Čajovne a reštaurácie vystavané nad horskými či lesnými potokmi, ktorých voda je dômyselne rozvádzaná bambusovými korytkami tak, aby ochladzovala vzduch a občerstvovala hostí. Typickým jedlom horúcich letných dní sú pohánkové rezance soba, podávané s kockami ľadu.

Leto, čas dovolení a výletov. Trebárs na polostrov Izu, obľúbené turistické miesto a cieľ milovníkov prírody a onsenov. Onseny – termálne kúpele, niekde veľkoryso vybudované z cédrového dreva, vyzdobené secesnými sochami, inde položené uprostred divkej prírody, kedy horúce pramene plnia prirodzené bazény medzi balvanmi a kamenne „steny“ kúpeľov zdobia paprade a mach.

Divé, rozoklané pobrežie, formované tisícročia príbojom vln, silou vody, vetra, slnka a času.

Najjužnejší cíp úzkeho výbežku pevniny do oceánu. „Koniec sveta“ s kovovým zvoncom, čakajúcim na posledné zvonenie. Nekonečný ultramarín, prerušovaný sem-tam belobou spenených hrebeňov vln, čiernou ostrovčekov a skál roztrúsených na morskej hladine. Krik čajok a albatrosov. Rybárske lode s vlečnými sieťami na horizonte. Mestečko Šimoda s replikou lode Susquehanna, na ktorej v roku 1854 vplával do prístavu komodor Matthew C. Perry, aby Japonsko znovu otvoril svetu po stáročia izolácie...

Lotosový kvet

Bonusom letného pobytu v Japonsku sa môže stať výstup na horu Fudži. Táto Japoncami milovaná a uctievaná hora je oficiálne prístupná iba v tomto ročnom období. A tak prebývať v Japonsku v lete a nevyliezť na toto magické miesto, ktoré je jedným zo symbolov krajiny, by bolo premárnenou šancou.

Ako sa hovorí v starom japonskom prísloví: „Hlupák, kto nikdy nevystúpil na horu Fudži. Väčší hlupák, kto tam lezie po druhýkrát!“

Bol to jeden z mojich snov. Zverujem sa s ním Jumiko-san. Pani domáca najprv krúti hlavou v pochybách, že to môže byť veľmi nebezpečné, chce to dlhú prípravu a dobrú

Brána Torii

Pútnické palice

fyzickú kondíciu. Minulý týždeň vraj zabil blesk turistu vystupujúceho na vrchol! Nevyspytateľné letné počasie...

Nakoniec však vymyslí plán a jedného rána skoro na svitaní zvoní pri dverách dvaja „strážni anjeli“, pán Watanabe a pán Asai, milovníci hôr a nadšení turisti, aby ma sprezdali na tento posvätný vrchol Japonska.

Z Fudžiedy vyštartujeme autom smerom Gotenba a z nej pokračujeme ďalej až do 5. stanice, kde končí asfaltka veľkým záchytným parkoviskom, vo výške 2300 m.n.m. Pred nami, či presnejšie nad nami vo výšiniach je ďalších 5 staníc, horských chát, lemujúcich trasu na vrchol.

Pod nami sú hlboké lesy (niekde tam i smutne známy „Les samovrahov“), nad nami červenohnedá krajina, zložená z miliárd sopečných kameňkov.

Výstup zahájime „rozcvičkou“ a poučením: „Neponáhľať sa, krok za krokom!“ S nadmorskou výškou ubúda síl i kyslíka. Oddychujeme stále častejšie. Po dosiahnutí

Zátoka na Izu

3000 metrov je nutné sa posilniť. Hoci pár hltmi kyslíka zo spreja, ktorý môžete kúpiť na chate spolu so suvenírmi, pútnickými palicami a občerstvením. Dnes sa ukázal krásny slnečný deň. Výhľady zo strechy Japonska dávajú zabudnúť na všetku únavu...

Stretávame stovky spolupútnikov, mladých i starých. Rodičov s deťmi, prarodičov s vnúčatami, chlapíka so zelenou páskou na ramene – dobrovoľníka čistiaceho horu od odpadkov.

Vo výške 3500 m.n.m. začína dochádzať dych. Môžu sa objaviť príznaky vysokohorskej nemoci – závrate, nevoľnosť či bolesti hlavy.

Len malý kamenný Budha, zabalený v šále a vlnenej čapici, obsypaný drobnými mincami sa neprestáva usmievať. Krok za krokom. Step by step. Zhlboka dýchať. Polapiť dych!

Konečne vidíme pred sebou drevenú bránu – torii, vítajúcu nás pri vstupe na posvätné územie, vrchol hory, 3776 metrov nad morom. Sadneme si na okraj krátera a hľadíme do útrov spiacej krásavice, ako Japonci

Zátoka na Izu

túto, niekde v hĺbinách stále činnú sopku poeticky nazývajú. Na túru po obvode krátera, ktorá by zabrala dobrú hodinu, už nezostáva síl ani času. Musíme myslieť na návrat. Napriek únave sa zostupuje pomerne rýchlo. Hrkáčky na pútnickej palici, ozdobenej znamením, vypáleným vo svätyni na vrcholku hory, cinkajú. Panoramatické výhľady do krajiny pod nami. Oceán a kopce polostrova Izu, Tokijský záliv v matnom opare.

Je neskoré popoludnie, stále však stretávame pútnikov lezúcich nahor. Väčšina z nich prenocuje na niektorej z horských chát, aby pokračovali vo výstupe pred úsvitom. Na vrchole privítajú východ slnka.

Začína sa stmievať, keď sadáme do auta. Vchádzajúc na diaľnicu máme poslednú možnosť rozlúčiť sa s horou Fudži. Jej silueta sa majestätne črtá na obzore, strmo sa dvíhajú z pobrežných nížin. Vo výške sa rozsvecujú svetlá lúčom na chatách...

Sajónara, sajónara, dovidenia Fudži-san!

Miro Pogran, foto autor

Zvon na konci sveta

Fudži-san

Zostup z hory Fudži

Zdravá strava: ako a kde začať? II. časť

Zdravá strava a správna životospráva sú v súčasnosti často spomínanými témami. Existuje nespočetné množstvo článkov, návodov a rád o komplexných i jednoduchých jedlách či nápojoch. Kde má však začať človek, ktorý sa o zdravú stravu začal zaujímať iba teraz? Má sa rovno pustiť do absolútnej zmeny svojich stravovacích návykov alebo na to má ísť postupne?

Ako sme si priblížili už v predošlom článku venovanom tejto téme, vždy treba začať postupne a od úplného základu. Platí pritom jednoduché pravidlo: nikdy nerobte nič, s čím vaše vnútro nesúhlasí. Dajte preto sebe i svojmu telu dostatok času a robte radšej malé kroky. V minulej časti nášho príspevku sme hovorili o úplných základoch – o soli, cukre, sladidlách či múke. Ak ste klasickú kuchynskú soľ nahradili soľou himalájskou a namiesto bieleho rafinovaného cukru používate cukor trstinový či melasový, môžete sa skúsiť posunúť ďalej, a to konkrétne k olejom.

Je zaujímavé, ako ešte v mnohých domácnostiach stále prevláda mýtus, že extra panenský olivový olej je vhodný iba do studenej kuchyne. Nebojte sa a pokojne skúste na tomto oleji i vyprážať. Pri kúpe kvalitného olivového oleja sa určite nenechajte zlákať „výhodnou“ cenovou ponukou a oblúkom sa vyhnite fľaškám, na ktorých nájdete nápis *Olio di sansa di oliva*. Ide totiž o olej, ktorý sa získava z vylisovanej dužiny, šupiek a kôstok s pomocou rôznych organických rozpúšťadiel. Takýto olej vášmu telu nedodá žiadne zdravie prospešné látky, a preto sa nebojte zainvestovať. Kvalitné extra panenské olivové oleje v dobrých obchodoch či na farmárskych trhoch zoženiete za veľmi priaznivé ceny.

V prípade, že olivový olej už dobre poznáte a chceli by ste skúsiť niečo iné, siahnite po oleji kokosovom. Ten je vynikajúci na praženie, pečenie i na klasické varenie. Pridanou hodnotou tohto oleja je, že ho môžete využiť i na kozmetické účely, a to napríklad po holení. Od kokosového oleja je to potom len krôčik k takzvanému prepustenému maslu alebo ghí. Okrem množstva zdravie prospešných látok je ghí skvelé najmä vďaka svojej chuti a vôni. V tomto prípade je však namieste menšie upozornenie – konzumácia prepusteného masla sa neodporúča ľuďom s vysokou hladinou cholesterolu.

V minulej časti sme na záver uviedli niekoľko jednoduchých receptov, ktoré pripravíte za pár minút z ľahko dostupných a zároveň zdravých surovín. V prípade, že chcete experimentovať ďalej, skúste bezmäsitú

variáciu na známe *chili con carne*. Potrebovať budete 500 gramov hľivy ustricovej, dve konzervy červenej fazule, jednu konzervu kukurice a dve balenia pasírovaných paradajok (ideálne 2 x 500 gramov). Okrem toho si pripravte cibuľu, cesnak a koreniny. Začnite tým, že v dostatočne veľkom hrnci na olivovom oleji orestujete cibuľu a cesnak spolu s koreninami – odporúčame soľ, mleté čierne korenie, kurkumu, kari, čierny melasový cukor a bazalku. Po chvíli do hrnca prihodte pokrájanú hľivu, tú trochu popražte a zalejte primeraným množstvom vody. Po niekoľkých minútach, čo sa bude hľiva dusiť, pridajte fazuľu, kukuricu, pasírované paradajky a celú zmes dôkladne prevarte. Výsledný pokrm by mal byť jemne štiplavý, a preto môžete na záver pridať čili, prípadne cayenské korenie. Podľa chuti samozrejme môžete pridať i ostatné koreniny.

V prípade, že by ste chceli vyskúšať niečo sladké, môžete pripraviť hrušky s ricottou. Na dve porcie budete potrebovať tri hrušky, ricottu, škoricu a vanilkový cukor. Prekrojte hrušky na polovicu a vyberte jadrovník tak, aby vám vznikla menšia priehlbinka. Rozohrejte rúru na 180 stupňov a hrušky pečte až do bodu, kým nebudú mäkké a trochu rozpečené. V samostatnej miske si súčasne vymiešajte ricottu so škoricou a vanilkovým cukrom. Po dopečení zmes dajte do priehlbinky v hruške a popražte trochu škoricu.

Autor: Miroslav Meňhart, snímky Helena Nosková

Olivový olej

Nekvalitný olivový olej

Ghí maslo

Ghí, vyškvařené maslo

Anetta Kubalová

reportérka, zpravodajka,
dramaturgyně a moderátorka České televize

Nastoupila jste v roce 2001 do zpravodajské televize TA3. S jakou predstavou jste tam prišla a s čím jste se setkala?

Mala som za sebou štúdium masmediálnej komunikácie a prax v spravodajstve televízie Markíza. Začiatkom roka 2001 vyhlásila novovznikajúca spravodajská televízia TA3 konkurz. Stálo za ňou niekoľko výrazných tvárí českej a slovenskej žurnalistiky, okrem iných napríklad Zdeněk Šámal, čo na jednej strane dávalo záruku, že tento projekt má nádej na úspech, zároveň to ale naskytko priestor ľuďom, ako som bola ja, aby sa dostali k práci novinára.

Díky práci z TA3 jste získala místo zahraničního zpravodaje v České televizi. V čem spočívala vaše nová úloha?

Do Českej televízie som nastúpila pred 11 rokmi už ako novinárka so skúsenosťami zo Slovenska zo zahraničnej i domácej rubriky, mala som za sebou vysielania pravidelnej diskusnej relácie ako moderátorka. Médiá väčšinou do zahraničia vyšľú svojho človeka, alebo siahnu po niekom, kto v danej krajine žije. České médiá na Slovensku a slovenské médiá v Česku majú unikátnu príležitosť využívať miestneho novinára s vynikajúcimi kontaktmi. Rieši to tak viacero médií a urobila tak aj Česká televízia.

Jaká byla pozitivna, negativna a zajímavosti této práce?

Vtedy som bola ešte slobodná bez väčších záväzkov, čo bolo pre takúto prácu ideálne. Ten tím je v zahraničí veľmi úzky. Redaktor a kameraman. S kolegom Ľudovítom Hičárom sme mali na starosti všetko. Redaktor, kameraman, strihač, šofér, produkčný, ekonóm, to všetko sa miesilo v našej každodennej činnosti. Na jednej strane to môže byť niekedy časovo náročné, na strane druhej sme presne vedeli, čo máme zaistené, čo nie.

Popište nám, jak vypadá běžná práce v terénu?

Záleží to samozrejme na tom, či točíte stretnutie lídrov krajín V4, alebo vraždu v podsvetí, či haváriu lietadla, keď okrem jedného vojaka nik neprežil. Vždy ale platí, že sa snažíte dostať na miesto a zistiť čo najviac. Niekedy je to jednoduchšie, inokedy zložitejšie, výnimočne nemožné.

Jakou na tuble práci musíte mít povahu?

Neviem, či existuje konkrétny typ povahy, ktorá je viac vhodná ako iná. Tá moja povaha mi na túto prácu výborne vyhovovala. Aby som ju mohla robiť, robila ju rada a verím, že dobre. Samozrejme musíte vedieť improvizovať. Ráno vyrazíte nakrúcať prvú jazdu nového

vlakového spojenia medzi Prahou a Bratislavou a v priebehu chvíľky idete točiť zavalených baníkov v Novákoch, kde strávite niekoľko dní s tým, s čím ste vyrazili ráno do práce. Alebo idete do maďarskej Budapešti točiť pokojné protesty proti premiérovi Gyurcsányovi, pretože povedal výrok, ktorý sa Maďarom nepáčil a nakoniec tam strávite týždeň

na protestoch, kde lietajú dlažobné kocky vzduchom.

Tuble práci jste opustila, protože jste si vzala kolegu Michala Kubala. Určite jste se seznámili při práci.

Spoznali sme sa v Kosove, kde sme boli obaja ako novinári. Svoju prácu som úplne neopustila, ale po narodení detí pre mňa tempo práce pre spravodajstvo neprichádzalo do úvahy.

Odjela jste s manželem a dětmi do USA, kde jste se především věnovala rodině. Přesto jste stále udržovala kontakt se svojí profesí.

Spolupracovala som s denníkom SME. Jednak som písala pravidelný zápisník, ktorý bol skôr takým odľahčeným písaním. A keď sa diali aktuálne veci ako voľby, slovenská návšteva u prezidenta Busha apod., prispievala som článkami väčšieho rozsahu.

Na jednej strane som si užívala čas s deťmi, na strane druhej to bolo príjemné spojenie s prácou, ktorú mám rada.

Při pobytu v USA jste si určité všimla práce vašich amerických kolegů reportérů, moderátorů. Když byste to srovnala, jaké největší odlišnosti vidíte?

Ešte predtým, než som do Spojených štátov prišla kvôli manželovej práci, som tam strávila takmer mesiac v rôznych štátoch. Bol to študijný pobyt venovaný investigatívnej žurnalistike. Vtedy ma zaujal rozdiel vo vnímaní niektorých tém, ich spracovaní, v citlivosti na isté otázky. Našich amerických kolegov v jednom denníku vo Philadelphii prekvapilo, že u nás točí investigatívnu reportáž občas novinár a neprizná, že vystupuje ako redaktor. Im zase prišlo úplne normálne, ak redaktorka niekoľko mesiacov tajila meno vraha, pretože síce za ňou prišiel a priznal sa, ale nesúhlasil so zverejnením mena.

Čo sa týka televíznej žurnalistiky, určite je rozdiel v miere zábavnosti, ktorá je tam vyššia. Zároveň sa tam kladie dôraz na osobnosti.

Virtuálne štúdio Kavčí bory

V Kuvajte 2002

Mená výrazných členov televíznej žurnalistiky budujú ako značku.

Zajímalo by mne, jak se vy díváte na nebezpečí, do kterých se můžete jako novinářka při práci dostat?

Kde je hranica, čo je a čo nie je nebezpečné? Na Slovensku, kde nie sú všade diaľnice, niekedy stačilo presúvať sa veľmi rýchlo z miesta na miesto. Napríklad keď sa niečo prihodilo vo Vysokých Tatrách a my sme sa tam potrebovali z Bratislavy rýchlo dostať, už len tá cesta bola adrenalínová.

Čo sa týka skutočného nebezpečenstva, každý si musí určiť sám tú hranicu, aké riziko je ochotný podstupovať. Našťastie ja som nikdy skutočne nebezpečné chvíle nezažila. Samozrejme, že som sa niekedy ocitla v situácii, ktorá nebola príjemná. Nakrúcali sme nepokoje na východnom Slovensku. Po tom, čo boli znížené sociálne dávky, niektorí príslušníci rómskej komunity na niektorých miestach rabovali obchody. Hoci sme mali miestneho sprievodcu, po príchode do osady proti nám vybehol človek so sekerou, ktorému sa naša prítomnosť nepáčila. Také niečo nie je možné predvídať. Tomu sa môžete vyhnúť iba tak, že tam vôbec nepôjdete a nič nenakrúтите. Keďže už sme tam šli a ten človek to vzal, povedzme, príliš emotívne, otočili sme sa a odišli. Zbytočne sme neprovokovali.

Po materské dovolené jste se na televizních obrazovkách objevila jako moderátorka pořadu Objektív. Jak se vám líbí vaše současná práce?

Oslovil ma Tomáš Šponar, ktorý bol roky moderátorom a dramaturgom Objektívu. Hľadal niekoho nového do tímu. Nielen moderátora, ale niekoho, kto by sa spolu s Vendulou Krejčovou podieľal na dramaturgii. To znamená komunikovať s redaktormi ČT a našimi externými spolupracovníkmi, konzultovať cesty, niekedy sa podieľame na textoch či strihu. Reportáže z celého sveta pripravujú pre Objektív tak redaktori ČT, ktorí prispievajú do stálej rubriky Objektív osobne, ako aj desiatky externých spolupracovníkov. Ten

samotný redakčný tím ale nie je veľký. Jednotlivé diely pripravujeme s Vendulou a za finálnou podobou stojí spolupráca s režisérom. Nejenže se na obrazovkách objevila nová moderátorka, ale možná to spoustu lidí zaujalo, moderátorka hovořící slovensky. **Jakou to rozhodnutí má historii?**

Slovenčina na obrazovke Českej televízie prináša otázky. Rozumejú jej všetci? A nie je to škoda, že už so slovenčinou majú niektorí problémy? Mne osobne je to ľúto, pretože mám dojem, že naše národy k sebe majú naozaj veľmi blízko. A to samozrejme nielen čo sa týka televízneho vysielania. Mám veľa skúseností z práce v teréne, keď pri nešťastí v bani v Novákoch prišli slovenským kolegom pomôcť českí záchranári v priebehu pár hodín. V Kosove som tri týždne natáčala o spoločnej československej jednotke. Spolupráca s inými susednými krajinami, i keď vzťahy s nimi sú dobré, nie je taká intenzívna. Stojí za tým spoločná história, podobný jazyk, fakt, že tieto dva národy sú dodnes prepletené formálnymi, rodinnými, či priateľskými väzbami.

Tomáš Šponar ma roky poznal, moju prácu. A zaujal ho i ten fakt, že by to mohlo byť v slovenčine. Pilotné diely som nakrútila tak v českom, ako aj v slovenskom jazyku. Manžel a jeho rodina so mnou hovoria po česky, moje deti rozprávajú po česky. Češtinu mám rada a domnievam sa, že ju ovládam. Piloty posudzovali na rôznych úrovniach riadenia až po tú najvyššiu. Slovenčina v cestovateľskom magazíne môže byť vnímaná ako drobný žart, ale aj ako celkom vážne zamyslenie sa nad tým, čo ľudí odlišuje, čo rozdeľuje a čo spája. A o tom Objektív je.

Předtím jste to byla vy, kdo vyjížděl do terénu, dnes vysíláte jiné lidi a jejich práci koordinujete ze zákemí. Co pro vás ta změna znamená?

Ako redaktorka z Bratislavy som kedysi nakrúcala reportáže aj pre Objektív. Viem, že naši kolegovia na zahraničných postoch majú dosť práce pre spravodajstvo. Je skvelé, že si vždy nájdu čas pripraviť reportáž na nedeľu

pre divákov, ktorí radi aspoň virtuálne cestujú po svete. Príspevky od ľudí, ktorí v zahraničí istý čas žijú, sú vždy veľkým obohatením.

Práce, kterou dnes vykonáváte, je velmi zajímavá. Máte ještě přesto nějaké sny, připravujete něco do budoucna?

Nikdy som nebola človek, ktorý by si vysiňoval svoju budúcnosť. Keď som bola ako študentka na praxi v Markíze, bola som vďačná za tú možnosť. Vedela som, že ak raz budem mať príležitosť, tak ju využijem. To isté bolo v televízii TA3. V ČT som tiež pracovala naplno a snažila som sa odvádzat čo najlepšiu prácu. Teraz robím to isté.

Na leto pripravujeme s Vendulou klasické vysielanie Objektívu na nedeľné dopoludnie. A ako novinku pripravujeme letné špeciály. Bude to rozprávanie o cestovaní s cestovateľmi, s ľuďmi, ktorí pre Objektív točia celý rok.

Títo zaujímaví ľudia stoja v pozadí a my ich chceme zviditeľniť a divákov obohatiť o ich zážitky. Väčšinou sú to ľudia, ktorí precestovali takmer celý svet a majú naozaj zaujímavé skúsenosti.

V súčasnosti sa pripravuje i redesign štúdia. Objektív je najstarší český cestovateľský magazín a bola to prvá relácia v ČT vysielaná z virtuálneho štúdia. Teraz sa pripravuje jeho výrazná zmena.

Sama jste v životě udělala množství rozhovorů, máte nějakou zajímavou zkušenost?

Pred 9 rokmi počas volebnej kampane na Slovensku, keď som pre Českú televíziu pokrývala Slovensko, Maďarsko a Rakúsko, sme s kolegom pripravovali sériu rozhovorov s vrcholnými politikmi. Robertom Ficcom, Mikulášom Dzurindom a Vladimírom Mečiarom. Zaujímavé bolo, čo nám povedali pri skúške zvuku. Seriózny, vždy priam až upnutý vtedajší opozičný líder Robert Fico povedal: „Dúfam, že Smer - sociálna demokracia zvíťazí v týchto voľbách.“ Žoviálny Mikuláš Dzurinda nesklamal: „Pozdravujem všetkých divákov Českej televízie!“ A nečitateľný Vladimír Mečiar, ktorý nikdy nenechal nazrieť do svojich skutočných pocitov, sa neprejavil ani teraz: „Jeden, dva, tri, štyri, päť...“ Niekedy o sebe človek prezradí viac, keď o sebe vôbec nerozpráva.

Ďakujem za rozhovor, *Zuzana Štancelová*
Foto: Zuzana Štancelová a archiv Anetty Kubalové

Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR pozýva študentov stredných škôl v ČR a v SR na XII. Pražskú konferenciu stredoškôľakov,

Študenti GVARZ na Vyšehrade 2012

Študenti Gymnázia v Jeseníku na seminári v roku 2013

Účastníci študentskej konferencie pri jednaní v sále pražského Magistrátu

Výklad PhDr. Jozefa Beňovského v výstave o L. Štúrovci

ktorá sa bude konať v decembri 2015.

O záštitu nad konferenciou bude požiadaný veľvyslanec SR v ČR J. E. Peter Weiss.

Konferencia sa koná pod odbornou záštitou Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, v.v.i.

Kde: Dům národnostních menšin, Vocelova 602/3, Praha 2

Témy:

1. 70. výročie ukončenia II. svetovej vojny a Slovensko.
2. Majster Jan Hus, život, dielo a jeho mučenícka smrť. 600 rokov od upálenia.
3. Ludovít Štúr, slovenský filozof, politik a zakladateľ slovenského jazyka.

V predchádzajúcich rokoch sa vystriedalo mnoho tém. K najzaujímavejším patrilo bádanie o slovenských koreňoch rodičov, prarodičov i známych, štúdie o migrovaní Slovákov do Čiech, štúdie o slovenských Židoch a ich osudoch spätých s migrovaním, poviedky, eseje, rozprávky a básne o spoznávaní Slovenska a Slovákov, štúdie, eseje, úvahy o Československu a vzťahoch Čechov a Slovákov.

V tomto roku je záber široký:

1. Výročie ukončenia II. svetovej vojny je možné spracovať z odbornej literatúry, miestnych kroník, spomienok pamätníkov, z krásnej literatúry atď. Formou môže byť článok, referát, prezentácia, rozhovor alebo štúdia. Formou môže byť ale i poviedka, rozprávka i povest', ak zapojíte predovšetkým svoju predstavivosť.
2. Jana Husa je možné spracovať predovšetkým z rozsiahlej odbornej literatúry ako historickú postavu i ako stredovekého filozofa, bojovníka za pravdu či vysokoškolského učiteľa. Je možné zamerať sa na jeho duchovný odkaz a súčasnosť alebo na túto tému napísať poviedku, rozprávku alebo povest'.

Forma spracovania: štúdia, článok, esej, rozhovor, poviedka, rozprávka, prezentácia, film a ďalšie odborné a literárne formy spracovania.

3. Ludovít Štúr ako najvýznamnejší predstaviteľ slovenského národa, Ludovít Štúr ako zakladateľ slovenského jazyka, Ludovít Štúr ako osobnosť 19. storočia, Ludovít Štúr a Slovania, Ludovít Štúr a Čechy – tém je veľa. Všetky je možné spracovať z odbornej literatúry, krásnej literatúry, podobne ako v poviedke, rozprávke, povesti, prípadne inom literárnom útvere.

Forma spracovania: štúdia, článok, esej, rozhovor, poviedka, rozprávka, prezentácia, film a ďalšie odborné a literárne formy spracovania.

Rozsah podľa formy spracovania od 1 strany do 10 strán.

Termín prihlásenia: do 20. októbra 2015 v Dokumentačnom a múzejnom stredisku slovenskej menšiny v ČR.

Kontaktné osoby: PhDr. Alica Virdzeková, PhDr. Lubica Mezerová, Mgr. Olga Mandová, PhDr. Helena Nosková, CSc., Mgr. Antonín Zgažar, RNDr. Jana Kulhánková, CSc., Jitka Čmoková, Mgr. Gabriela Chalupková a Mgr. Helena Kotvasová. Kontaktné osoby poskytujú pravidelné konzultácie pri výbere a tvorbe prác.

Študentské práce budú prednesené na konferencii, budú vyhodnotené a odmenené.

Súčasťou konferencie je exkurzia po Prahe a kultúrny program.

Na vašu tvorbu sa teší Dokumentačné a múzejné stredisko SM v ČR a Dům národnostních menšin v Prahe.

Helena Nosková

Foto: autorka

Slováci vo svete

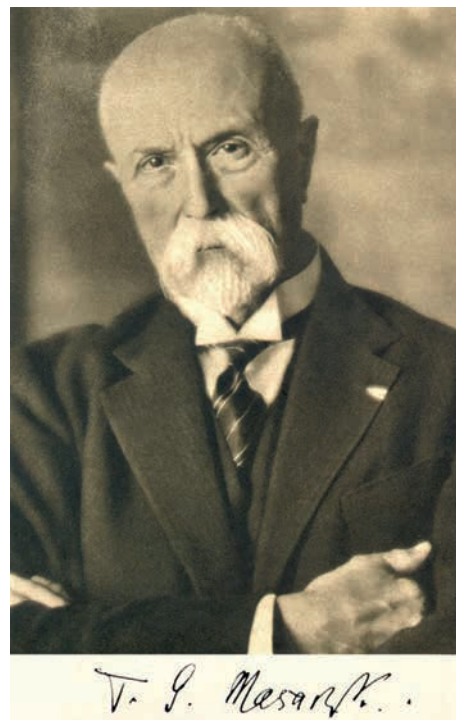
Slováci sú slovanský národ, ktorý tvorí väčšinu na Slovensku a menšinu v USA, Česku, Srbsku (Vojvodine), Maďarsku a v niektorých ďalších krajinách (spolu asi 6 500 000 ľudí). Slovákov pozná celý svet, či už sú to krajanovia, ktorí vystupovali v zahraničí, alebo tam dlhodobo žijú.

V dôsledku aktuálneho slovenského vysťahovalectva, ktoré sa po roku 1989 stalo súčasťou celkových európskych migračných pohybov, vzniká nová skupina Slovákov žijúcich v zahraničí, ktorých počet sa približuje k 30 % celkového počtu Slovákov.

Cieľovými krajinami sa stávajú európske i atlantické štáty, ktoré imigrantov prijímajú na posilnenie vlastnej ekonomiky a hospodárskej stability. Vysokokvalifikované osoby s vysokoškolským alebo stredoškolským vzdelaním, na ktoré vynaložil finančné pro-

v oceliarniach, železiarniach, uhľoňných baniach bez úmyslu usadiť sa nastalo. Až postupom času pribúdalo takých, ktorí mali v úmysle ostať natrvalo.

Prvým známym Slovákom, ktorý navštívil Ameriku, bol až Štefan Štítnický – Parmenius, ktorý sa v roku 1583 zúčastnil s Angličanom Richardom Hakluytom a sirom Humphreyom Gilbertom na výprave, v rámci ktorej objavili ostrov New Foundland. Štefan Štítnický – Parmenius o tejto ceste napísal báseň Denavigatione. Veľmi zaujímavé sú tiež život-

striedky iný štát, sa stávajú výhodným importom pre každý z prijímajúcich štátov.

Väčšie množstvo Slovákov sa dostávalo do USA až od 60. rokov 19. storočia. Americké štatistiky evidujú prvých prisťahovalcov z vtedajšieho Rakúsko-Uhorska prvýkrát v roku 1861, a to 51 osôb. V nasledujúcich rokoch tento počet neustále narastá. O masovom charaktere slovenského vysťahovalectva hovoríme až od osemdesiatych rokov 19. storočia. Slovenské vysťahovalectvo bolo súčasťou migračných vln, ktoré zasiahli Európu koncom 19. storočia a začiatkom 20. storočia. Najväčšia časť slovenských vysťahovalcov v tomto období smerovala do USA ako súčasť tretej vysťahovaleckej vlny začiatkom osemdesiatych rokov. Práve v tomto období ustupuje do pozadia tradičná európska migrácia z krajín západnej a strednej Európy a do popredia sa naopak dostávajú vysťahovalci z južnej, strednej a východnej Európy. Slováci sa zúčastňovali na migrácii a emigrácii do USA už v predošlom období. Prichádzali do Ameriky spočiatku len za vidinou dobrého zárobku

né osudy druhého Slováka, ktorý sa dostal do Ameriky, bol to Andrej Jelík. Jeho dobrodružstvá začali počas jeho vandrovy po západnej Európe, kde bol zverbovaný za vojaka a mal odplávať do Západnej Indie. Loď, na ktorej sa plavil, stroskotala, prežil to a ocitol sa v Anglic-

Daniela Hantuchová

ku, kde sa nechal najat' na holandskú loď ako krajčír. Touto loďou sa v roku 1755 dostal do Ameriky, ale hneď sa vrátil. Azda najznámejšími priekopníkmi slovenského vysťahovalectva boli bratia Beňovskí a z nich najmä Móric Beňovský. Oba pôsobili v americkej armáde. V armáde pôsobili tiež ďalší Slováci, boli to napr. Ján Ladislav Polerický, Gejza Mihalóci, Ján Fiala, Anton Pokorný.

Vysťahovalectvo do Českej republiky nikdy nebolo až také výrazné, keďže veľa rokov sme tvorili jeden štát. Po januári 1993, keď sa naše krajiny rozdelili, sa množstvo ľudí z Česka presťahovalo na Slovensko a naopak. Najvýraznejšími Slovákami v Česku sú napríklad Juraj Jakubisko, významný režisér, ktorého filmy – Perinbaba, Tisícročná včela, Bathory pozná asi každý z nás. Lubomír Feldek, spisovateľ, ktorý žije striedavo v Bratislave a v Prahe alebo tiež Miroslav Žbirka, spevák a autor piesní.

Meky, ako sa Mirovi od detstva hovorí, sa narodil v Bratislave 21. 10. 1952. Otec bol Slovákom zo stredného Slovenska a mama Angličanka z Londýna. Stretli sa počas 2. svetovej vojny v londýnskom pube, kde otec, vojak československej armády v Británii, omylom vypil mame drink. Z tohto manželstva sa narodili traja bratia – Jason, Tony a najmladší Miro, ktorý sa dal veľmi skoro na hudobnú dráhu. Na Slovensku aj v Česku získal množstvo významných hudobných ocenení – Zlatý slávik, Bratislavská zlatá lýra a množstvo iných... V súčasnosti žije v Prahe. Tento autor skomponoval a naspieval množstvo piesní, ktoré pozná každý z nás bez ohľadu na vek, národnosť alebo pohlavie. Môžeme ho označiť ako nadčasového, pretože jeho texty dokážu v ktoromkoľvek období oslovovať množstvo ľudí. Schopnosť ísť s dobou je u Žbirku ovplyvnená aj tým, že nemá problém svoje hity upravovať do nových

moderných podôb. Nadčasovosť a aktuálnosť z neho vytvorili speváka, ktorý dokáže osloviť davy a je rovnako cenený na Slovensku, v Česku alebo v Anglicku.

Významnou rodáčkou z Popradu je aj *Daniela Hantuchová*, ktorá aktuálne žije v Monte Carlo v Monaku, ktorá sa tenisu ako profesionálka venuje od mája 1999. Začiatky jej kariéry sa spájajú s menom anglického trénera Nigela Searsa, s ktorým spolupracovala štyri roky. Od roku 2006 patrí k hráčkam navštevujúcim najslávnejšiu tenisovú školu v Európe, barcelonskú akadémiu Casala a Sanchezu. Jej trénerom je Angel Giménez. Jej mentorom v programe Partners for Success bola Martina Navrátilová, s ktorou krátky čas na začiatku roka 2005 hrala štvorhru. Do kolónky výhry na turnajoch WTA Tour si zapisuje tri víťazstvá. V roku 2002 porazila na turnaji v Indian Wells Martinu Hingisovú v dvoch setoch. Druhýkrát triumfovala v roku 2007 na tom istom turnaji. Tentoraz jej vo finále ne-

Štefan Osuský

stáčila Svetlana Kuznecovová. A v tom istom roku zvíťazila aj na turnaji v Linzi. V závere roka 2007 sa prebojovala medzi osem najlepších tenistiek na tenisových majstrovstvách WTA Tour. Talentovaná tenistka sa na kurtoch presadila aj v štvorhre. V mixe triumfovala vo všetkých grandslamoch: v roku 2001 vyhrala s Leošom Friedlom Wimbledon, o rok neskôr Australian Open s Kevinom Ullyettom, v roku 2005 si prvenstvo na Roland Garros vybojovala s Francúzom Fabrice Santorom a na US Open zvíťazila s Maheshom Bhupathim. Týmto víťazstvom doplnila svoju zbierku grandslamových prvenstiev v zmiešanej štvorhre a stala sa tak iba štvrtou hráčkou, ktorej sa to podarilo. V roku 2005 si pripísala na svoje konto aj víťazstvo v Hopmanovom pohári, v Perth bol jej partnerom Dominik Hrbatý. Ide o jednu z najvýznamnejších slovenských tenistiek, ktorá svojimi úspechmi pozdvihla Slovensko vo svete športu.

V dejinách nájdeme mnoho výrazných osobností, ktoré sa zapísali do dejín nielen slovenského národa. Takými boli napríklad *Štefan Osuský*, ktorý počas štúdií na bratislavskom evanjelickom lýceu otvorene prejavoval národné cítenie, preto ho vylúčili zo všetkých uhorských stredných škôl. Odišiel do Chicaga, kde študoval právo, teológiu, sociálne a prírodné vedy. Mal vrodenný diplomatický talent a jeho víziou bola zjednotená demokratická Európa. Spolu Milanom Rastislavom Štefánikom a Edvardom Benešom si v Paríži zaumienili rozbiť zastaranú monarchiu a na jej troskách založiť Československú republiku. V roku 1919 sa zúčastnil ako generálny tajomník československej delegácie na Mierovej konferencii v Paríži. Spolu s ministrom zahraničných vecí Benešom podpísal Trianonskú mierovú zmluvu, ktorou sa definitívne uznala Československá republika. Osuského umenie diplomacie ocenili aj v USA. Pri príležitosti 110. výročia jeho narodenia v roku 1999 pozdravila spomienkovú slávnosť v Brezovej pod Bradlom osobným listom aj vtedajšia šéfka americkej diplomacie Madeleine Allbrightová.

Štefan Osuský mal veľký podiel na stabilizácii rodiacej sa Československej republiky. Významnú úlohu zohral aj pri vytvorení Malej dohody, ochrannej aliancie Československa, Juhoslávie a Rumunska. V roku 1943 sa z diplomacie stiahol a v roku 1945 odišiel späť do Spojených štátov, kde prednášal na univerzite v Hamiltone. Zomrel v roku 1973 vo Washingtone. Ďalej *Tomáš Garrigue Masaryk*, ktorý na sklonku roka 1914 odišiel do zahraničia a v roku 1915 založil spolu s Edvardom Benešom Český zahraničný komitét združujúci organizácie Čechov v zahraničí. Ten sa po pristúpení Milana Rastislava Štefánika transformoval v roku 1916 na Národnú radu česko-slovenskú. V novembri 1918 ho Dočasné národné zhromaždenie zvolilo za prezidenta Československej republiky a v decembri 1918 sa vrátil do Prahy. Vo funkcii prezidenta zotrval až do roku 1948, keď zo zdravotných dôvodov abdikoval. Stal sa najuznávanejšou osobnosťou medzivojnového Československa.

Prečo sa Slováci sťahujú do zahraničia? Dôvody sú jednoduché – lepšie podmienky, viac pracovných príležitostí alebo nastúpia štúdiom v zahraničí a neskôr sa tam natrvalo usadia. Toto všetko spôsobuje to, že na Slovensku je potom menej kvalifikovaných ľudí a to pociťuje aj slovenská ekonomika. Musíme si uvedomiť, že mzdové rozdiely, ktoré boli medzi novými a starými krajinami EÚ, sú významné aj ako faktory medzinárodnej migrácie. V roku 2004 bola priemerná mzda vo Veľkej Británii 10-násobne vyššia ako v Lotyšsku, 6,5-násobne vyššia ako na Slovensku, 5-krát vyššia ako v Česku a 2,5-násobne vyššia ako v Slovinsku. Pre porovnanie: v osemdesiatych rokoch boli mzdy v USA asi 5-krát vyššie ako v Mexiku.

Miro Žbirka

Migrácia z Mexika do USA pritom patrí medzi najčastejšie analyzované príklady medzinárodnej migrácie.

Vstup do Európskej únie predstavoval zlom v ponovembrovej histórii migrácie zo Slovenska. Kým do roku 2004 bolo potrebné vybavovať pracovné povolenie a hľadať kontakty, ktoré by vedeli prácu na Západe sprostredkovať, po máji 2004 to nebolo potrebné. Stačilo, takmer doslova, iba „trochu odvahy a pár eur na letenku“.

Príklady z histórie poukazujú na to, že odísť zo Slovenska nemusí vždy znamenať aj zabudnúť na to, odkiaľ som prišiel. Túto voľbu máme v rukách my. *Jakub Dzimko*, Gymnázium Viliama Paulinyho-Tótha v Martine

Samko Tále

„Ja nie som žiadny debil a viem, čo sa patrí, lebo ja nie som žiadny debil. Lebo ja som taký istý, ako všetci ostatní a aj si ma pre to všetci ostatní vážia, že som taký ako všetci ostatní. Lebo ja nie som žiaden debil.“

Novela Kniha o cintoríne, ktorú pod pseudonymom hlavnej postavy Samka Táleho napísala pani Daniela Kapitáňová, je rozprávaním psychicky postihnutého, retardovaného človeka s jeho špecifickým jazykom. Kniha získala mnoho ocenení a stala sa bestsellerom.

14. mája 2015 sa v krásnom priestore pražskej Vily na Štvanici odohrala premiéra inscenácie Samko Tále. Inscenácia je po slovensky a je monodrámom slovenského herca Mariána Škorvagu, ktorý stvárnil Samka veľmi citlivo a autenticky.

„*To jedno ale nepochopím, že prečo je v Komárne tolko cigánov, a nielen v Komárne, ale aj na svete, lebo len to jedno nechápem, že prečo sú cigáni na svete. Ja nechcem, aby boli cigáni na svete, nech idú preč, napríklad do Cigánska, odkiaľ sem prišli, lebo odkedy sú tu, tak mi potkanka Angelika Ďedesová kradne kartóny z tržnice a bude povedaná a ohladom toho popotáňovaná, lebo to sú moje kartóny. Potkanka Angelika Ďedesová. Nenávidím Angeliku Ďedesovú.*“

Samko je uväznený vo svojej neschopnosti porozumieť a dešifrovať reálny svet, vzťahy medzi ľuďmi; udalosti a situácie, ktoré sa okolo neho odohrávajú, sa ho dotýkajú len povrchovo, kľžu po ňom. Život v neustálom nezrozumiteľnom chaose si musel prispôbiť, zjednodušiť. Vytvoril si tak svoje vlastné pravidlá, svoj poriadok a systém, ktorým eliminuje dvojznačnosti, zmaže všetky odtiene, až ostane len čierna alebo biela. Ak sa objaví „komplikácia“, Samko je vykoľajený a nahnevaný. Riadi sa výlučne podľa toho, čo je autoritou prikázané a zakázané. Je typickým podivínom, bláznom malého mesta krásne zapadajúcim do rozmanitého kaleidoskopu malomestských figúrok, po ktorom malé deti pokrikujú („*Samko Tále smrdí stále!*“) a dospelí od neho bočia na iný chodník. Je to rozhnevaný a zatrpknutý muž, jeho zlomyseľnosť ale nevyrastá z odmietania systému, v ktorom žije. Naopak, hlavný hrdina sa silou-mocou usiluje so spoločnosťou splynúť.

Samko Tále predstavuje jedinečný pohľad na svet. V jeho systéme existuje len buď absolútne dobro alebo absolútne zlo, medzi tým je čierna diera. Prostredníctvom tohto extrémneho príkladu sa jasne odhaľuje naše vlastné myslenie. Naozaj sme takí tolerantní voči inakosti, ako o sebe hrdo tvrdíme, alebo sa len tvárime zhovievavo a vo vnútri nami lomcuje zlosť? Zlosť, ktorá u Samka nehanebne vytryskuje na povrch. Je to Simplicius Simplicissimus a my sa mu za to na jednej strane smežeme, ale v tom istom okamihu aj skryto pritakáme.

Dielo odhaľuje naše potlačované obavy a predsudky voči všetkému „inému“, ktoré v nás stále driemu. Samko Tále sa postavil na javisko, aby s nami mohol zdieľať náš vlastný strach. Diváci sa pozerú do zrkadla svojej duše a sami budú prekvapení, čo tam všetko nájdu.

„*Všetci, čo tam boli, tak sa na tom smiali, a ten teplý buzerant Borka, čo je viacnásobne trestaný a ešte je aj buzerant, tak ten povedal, že ak ju má bezodnú, tak sa tam vmestí aj mój. Teplý jeden buzerant. On má okolo zadku vytetovaný terč a stred terča je v tom. Konečníku.*“

Samko je vo svojej obmedzenosti a nevedomosti radikálnym rasistom, všetko „iné“ je zlé, býva krutý a perverzne úchylný, čo je možné zbaďať až po odkrytí jeho detskej a tragikomickéj naivity. Je ľahko ovplyvniteľný, nasáva názory ľudí zo svojho okolia, pretaví ich cez svoje sitko zjednodušenia a tlmočí ako večné pravdy. Takýchto Samkov chodí po uliciach plno. „Náš“ knižný Samko Tále obchádza ulice Komárna, kde si ho miestni spájajú s istým čudákom, ktorého

ho prezývali Nokedli a vidia ho v hrdinovi Knihy o cintoríne, hoci autorka jasne opakuje, že Samko je výtvorom jej vlastnej tvorivosti a nemá predobraz v reálnom človeku.

„*Ja to nenávidím, keď mi hovoria, že chlapec, lebo ja nie som žiaden chlapec, ja už mám skoro 44 rokov a som váženy a pracovitý, aj keby som nemusel byť, lebo ja som na invalidnom dôchodku ohladom obličiek a potom mám aj takú chorobu, čo má aj meno, ale na tú nie som v invalidnom dôchodku, tú mám len tak. Mne už invalidný dôchodok veľakrát zvýšili, lebo mňa si ľudia vážia.*“

Text aj inscenácia majú rýchle strihy kratších fragmentov striedavo zobrazujúce reálny svet so svetom postihnutého človeka. Atmosféru na javisku podporila živá hudba, ktorá aj rytmizovala predstavenie. Samkov príbeh nejde lineárne, postupuje v špirále opakujúcich sa motívov a príbehov, ktoré pri každom návrate podliehajú určitej variácii, niečo na seba nabaľujú, niečo naopak odhadzujú a odkrývajú. Akoby sme sa otáčali spolu s kolieskami Samkovho vozíka na zber papiera.

„*Lebo ja som už v škole často nosil do zberu, aj keď nebol zber, lebo to bola veľmi pekná a zaujímavá práca. Keď som už nechodil do školy, tak som robil len toto, lebo to je veľmi pekná a zaujímavá práca. Ja som chodil do všetkých 9 tried a ani len raz som neprepadol, lebo mňa si vždy vážili, že aký som pracovitý a aj ohladom papiera som bol vždy na škole prvý. A ja ani nie som žiadny debil, tak som ani neprepadol.*“

Knihu o cintoríne na Slovensku neuvádzalo zatiaľ žiadne profesionálne divadlo. V Maďarsku naskúšali inscenáciu v dvojjazyčnom maďarsko-slovenskom divadle Cervinus Theater (Slovenské Národnostné Divadlo v Sarvaši), a to s veľkým diváckym ohlasom, avšak už bola dernierovaná. V Čechách tiež k uvedeniu zatiaľ nedošlo, s výnimkou inscenovaného čítania v Mestskom divadle Zlín v réžii Jakuba Nvotu (20. 11. 2013). Preto som rada, že vznikla slovenská inscenácia v Prahe.

Tento skvostný titul bol na Slovensku skutočným bestsellerom. Prvýkrát som ho čítala už na gymnáziu. Je to nevšedný text plný tabuizovaných, šokujúcich a nekonformných tém a zároveň je toto dielo popretkávané úžasným zmyslom pre humor a vypointovanými vtípami.

„*V konečnom dôsledku (Samko) doženie svojho priateľa k samovražde a rozbije vzťah svojej spolužiačky Darinky. Dosah svojich činov si neuvedomuje. Bol, je a bude šťastný. V hrkote vozíka, ktorý sa valí cintorínom ľudských nádejí, doby šťastných detí a bláznov. Je to hrozné, avšak odsúdenie sa prelína so súcitom.*“ *Monika Pulišová*

Foto: autorka

Umelecké prekvapenie (Ako sa povie „americký sen“ po slovensky?)

História umeleckého prejavu má ťažko zmerateľný rozsah. Na jej rozvoji sa podieľali tvoriví jednotlivci i skupiny, ktorých videnie sveta bolo rôznorodé. Nadčasové, minimalistické, detailné, záhadné, symbolické a podobne. Výtvarné umenie bolo budované vo svojich základoch osvojovaním si hmoty. Remeselných a i výrazových techník a postupov, bez ktorých sa žiadne výtvarné dielo nemohlo zaobiť.

Neskôr začal náročnejší divák vyžadovať od obrazu originalitu. Jedinosť umeleckého diela má základ v kvalitnom osvojení si umeleckej histórie a autentickej danosti ju svojsky rozvinúť. Byť originálny, to je niečo také ako v móde. Nikto nesmie mať také šaty ako ja.

Výtvarné umenie ako remeselná disciplína vstúpilo renesanciou medzi umelecké druhy. A v ďalších storočiach mimoriadne osobnosti premietali svoje vlohy do umeleckých výtvorov s pečatou života, energie a vnútorného života. Tieto atribúty si začali ľudia uvedomovať až v dvadsiatom storočí. Tu vznikajú krásne, ale i zbytočné texty o hodnote. V tomto období sa kvalita začína analyzovať vedecky. Preto vznikla najvyššia požiadavka, ktorá hovorí o živote umeleckého diela ako zdroji krásy, poznávania a energie.

Výtvarné umenie sa až do novoveku považovalo za remeslo. Dobrý remeselník mal vždy niekoľko učňov. Tí najlepší ho skôr, než sa čakalo, predbehli a otvárali si vlastné dielne. A prijímali vlastných učňov. Výtvarné umenie je výsledkom takéhoto snaženia remeselne zdatného, ale zároveň tvorivého človeka.

Dnes sa študuje na akadémiách. V rôznych oblastiach, v rôznom zameraní. Jestvujú aj čisto konceptuálne akadémie, kde sa nevyučujú remeselné techniky, iba tvorenie ideí, konceptov. Dnes je život naozaj pestrý.

Jeseň

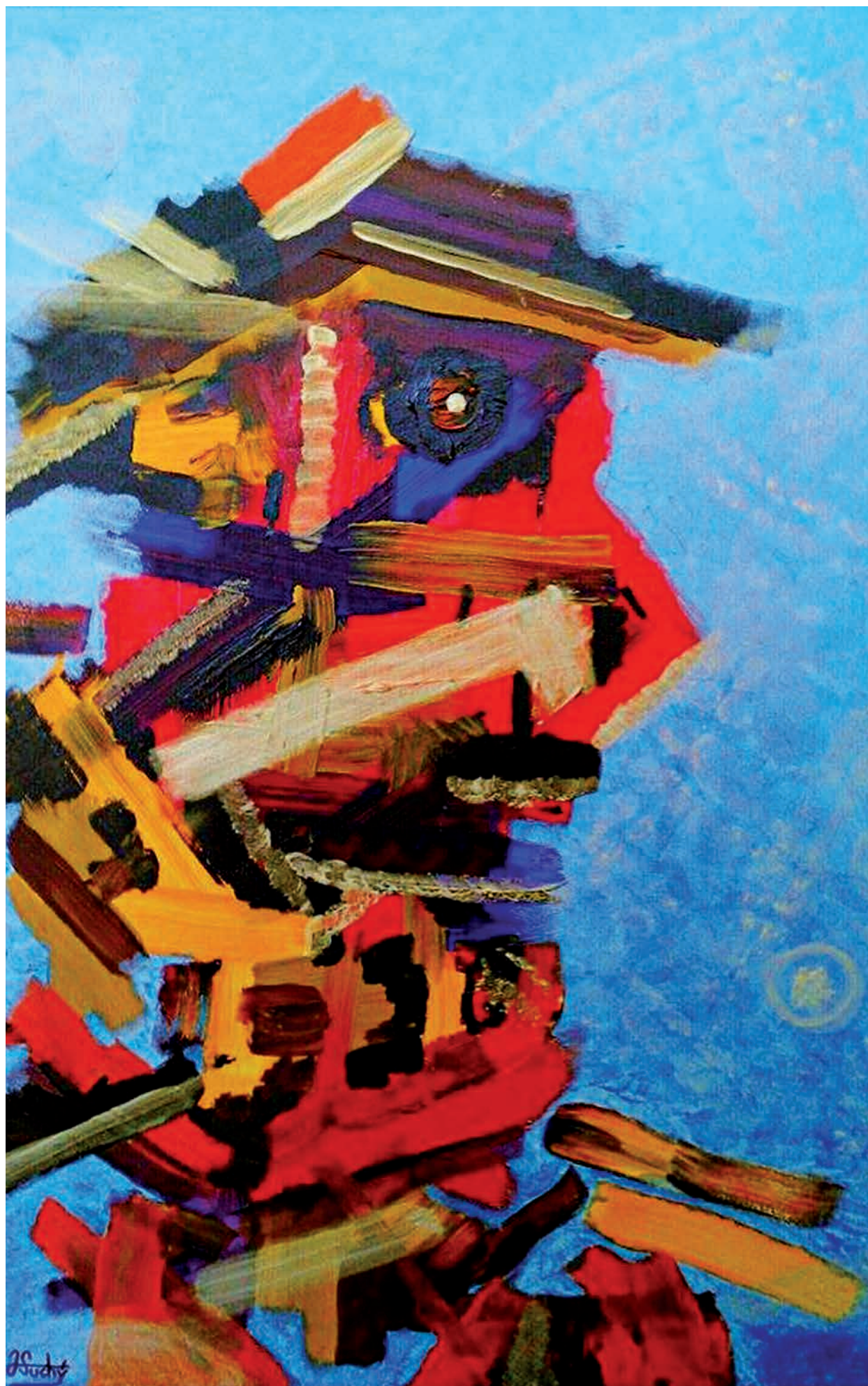
V celej oblasti umenia sa však vyskytujú mimoriadne zjavy, ktoré sa s históriou prepojili akoby telepaticky a začali maľovať. Vznikajú tak satelity umeleckej tvorby. Diela, ktorým treba priznať zvláštny úspech, najmä keď spoznáme ich históriu.

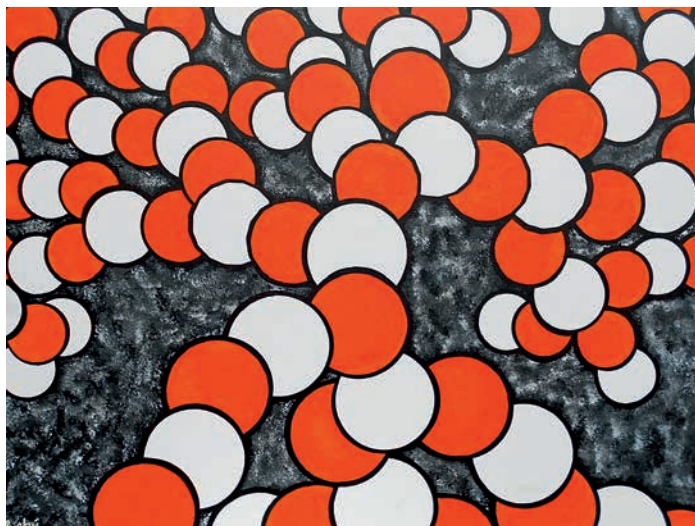
Pocit

Jarmok

Modrý pondelok

Pomarančový strom 3000

Ján Suchý je človek, ktorý vidí svet rôznorodý a pestrý, čistý i bolestivý, ale vždy naň nazerá s obdivom a rešpektom. Dotkol sa večnosti a dnes je tvorcom, ktorého obrazy čaká nielen objavenie, ale i budúcnosť. Po námety, farebné cítenie a žánrovú pestrosť sa vybral pomocou virtuálneho časostroja do minulosti. Dnes maľuje svet dušou dieťaťa, ale s poznaním dospelého, skúseného chlapa. Prostota v jeho obrazoch je taká úprimná, že ju nemožno necítiť. Celoživotná hra s ceruzkami sa na tejto výstave zmenila v nové maliarske objavy. Každý autorov obraz je iný. Každý odráža konkrétnu tvorbu svetového umelca alebo umelecký štýl. Bez jej znalosti. Bez poznania mien alebo umeleckých štýlov. Výtvarné umenie je výpoveďou tvorcu pretransformovanou do takého výrazu, aby dokázala nielen osloviť, ale aj dať silu hodnoty a poznania prijímateľovi umenia. To je príklad Jána Suchého. Záhada ukrytá v živote, ktorý nepoznáme. Ale do ktorého vstúpiť dokážeme. Tak ako sa odtiaľ vrátil aj Ján Suchý.

„Narodil som sa 18. 12. 1974 v Novej Bani. Mám 14-ročnú dcéru Kristínku. Žijem a tvorím v Tekovskej Breznici. Od malička kreslím, kade chodím. Ako každé decko. V januári 2010 som odpadol v čakárni u ORL doktora. Po ťažkých operáciách a kóme som sa veľmi pomaly vrátil do života. Všetko som sa učil od začiatku. A prvé plátna aj akrylové farby som dostal od sestry v roku 2010, na Vianoce. Dnes som nesmierne vďačný za to, že môžem takto plnohodnotne žiť a vyjadrovať svoje pocity a prežité chvíle v obrazoch. Potom ma oslovil PhDr. L. Moza na základe toho, že videl jeden môj obraz. Maľovanie ma naplňuje pokojom, dávam tam svo-

Vrchol leta

Ostrofarebný Quijotov svet

je pocity a dušu, vyjadrujem všetko. Chcem robiť radosť aj ďalším ľuďom. Som samouk, vyučený kuchár. V obrazoch predstavujem prierez mojich pocitov, po tom, ako som sa opäť dostal do života a snažím sa o to doteraz. Inšpiráciu získavam zo života okolo seba.“

„Maľba Jána Suchého je veľkým prekvapením. Predstavuje vnímavého, citlivého človeka, ktorý si po návrate z večnosti skutočne váži a ctí každý okamih.“

*PhDr. Ľuboslav Moza, galerista
jún 2015*

Zebra 2

RENAULT
Passion for life

Nový Renault **ESPACE**

Make your time great

Užijte si výjimečnou obratnost a stabilitu nového vozu Renault **ESPACE** se systémem 4Control®, aktivním řízením všech čtyř kol.

Objevte cestu Kevina Spaceyho na espace.renault.cz

Renault Espace: spotřeba 4,2–7,8 (l/100 km), emise CO₂ 119–140 (g/km). Uvedené spotřeby paliva a emise CO₂ jsou změřeny metodikou stanovenou dle platných právních předpisů vyžadovaných pro homologaci vozidla. Vyobrazení vozu je pouze ilustrativní.

Renault doporučuje

   renault.cz

RENAULT AUTO PILAŘ, Černokostelecká 268, 251 01 Říčany, Česká republika
tel.: +420 323 610 334, mobil: +420 606 711 167
www.auto-pilar.cz

FIAT 5 LET ZÁRUKA

Fiat s

500X JE TU! VĚTŠÍ, VÝKONNĚJŠÍ, IDEÁLNÍ PRO RODINU

Kombinovaná spotřeba 4,1–6,4 l/100 km, emise CO₂ 108–147 g/km. Akce zapůjčení vozu platí od 23. 3. do 30. 6. 2015. Na všechny vozy se vztahuje 2letá zákonná záruka a navíc 3 roky rozšířené záruky s limitem do 100 000 km. Podrobné informace u prodejci a na www.fiatcz.

500X

VĚTŠÍ, VÝKONNĚJŠÍ A VŽDY PŘIPRAVENÝ
DO AKCE! NYNÍ ZA ÚŽASNOU CENU 347 900 KČ.
TAK PROSTORNÝ, ŽE SE S NÍM SVEZE CELÁ RODINA.

500x.fiat500.com